

ΧΑΡΙΛΑΟΣ Γ. ΓΚΟΥΤΟΣ
ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

εκδόσεις

ΑΘΗΝΑ 2024

Ὁ Χαρίλαος Γκοῦτος γεννήθηκε
στό Γανναδιό τῆς Κόνιτσας τό
1941. —Σπούδασε στό Γυμνάσιο
Πωγωνιανῆς (1954-56), στό Γυ-
μνάσιο Κόνιτσας (1956-60) καί
στήν Νομική Σχολή τοῦ Πανε-
πιστημίου Ἀθηνῶν. —Εργάσθη-
κε ὡς ὑπεύθυνος τοῦ Δικαστι-
κοῦ Τμήματος τῆς ἐπιχείρησης
«Ε. Γ. Λαδόπουλος Α.Ε.» (1969-
70), ὡς εἰδικός ὑπάλληλος 5ου
βαθμοῦ στό Ὑπουργεῖο Γεωργί-
ας (1971-73) καί ὡς δικηγόρος
Ἀθηνῶν (1971-2004). —Ἐκλέ-
χθηκε διαδοχικά σέ ὅλες τίς βαθ-
μίδες τοῦ Διδακτικοῦ καί Ἐρευ-
νητικοῦ Προσωπικοῦ τοῦ Πα-
ντείου Πανεπιστημίου μέ εἰδί-
κευση στό Ἑργατικό Δίκαιο καί
στήν Ἱστορία του καί ἄσκησε
τά καθήκοντά του ἀπό τό 1974
μέχρι τό 2008, ὅποτε ἐντάχθη-
κε στούς Ὁμότιμους Καθηγητές.
Παράλληλα, δίδαξε τό Ἑργατι-
κό Δίκαιο σέ Τμήματα μεταπτυ-
χιακῶν σπουδῶν, στήν Ἀνώτε-
ρη Τηλεπικοινωνιακή Σχολή,
στήν Σχολή Ἀξιωματικῶν Χω-
ροφυλακῆς καί σέ σεμινάρια με-
τεκπαίδευσης. —Διετέλεσε μέ-
λος πολλῶν συλλογικῶν ὀργά-
νων τοῦ Παντείου Πανεπιστη-
μίου, διευθυντής τοῦ νομικοῦ
περιοδικοῦ «Ἑργατικά Χρονι-
κά» (1975-81), μόνιμος συντά-
κτης τοῦ 15θήμερου περιοδικοῦ
«Δελτίον Ἑργατικῆς Νομοθεσί-
ας» (1977-2013), διευθυντής τῆς

Πηγές τῆς ἱστορίας τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας

ΧΑΡΙΛΑΟΣ Γ. ΓΚΟΥΤΟΣ
ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	
ΚΟΝΙΤΣΑΣ	
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	62207 ΚΟΝ
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	12-12-2024
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.	949.53 Γ&Ο

ΑΘΗΝΑ 2024

Εικόνες τοῦ ἐξωφύλλου:

Ἐπιγραφή στήν θύρα τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς Ζέφυρας, 1802.
Προσωποποίηση τοῦ ποταμοῦ Ἀώου

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ:

Ὁδός Κονοπισοπούλου 32, Ἀθήνα 115 24

Τηλ. 210-6925471, κιν. 6976572746

ISBN: 978-618-5636-89-0

Copyright © Ἐκδόσεις «ΛΕΙΜΩΝ»,
Χαρίλαος Γ. Γκοῦτος

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

Νικηταρᾶ 2-4, 106 78 Ἀθήνα

Τηλ/Fax: 210-32.27.323

e-mail: ekd.limon@gmail.com

www.leimon.gr

Στήν ἀδελφή μου Έλσα

Ἀνάγκη καμιά δέν θάχης νά προσέξουν τό ἔργο σου, πού μπορεῖ νά μείνη στήν ἀφάνεια πάντοτε, στό μυστικό βάθος τῆς ψυχῆς σου – τί ἀνάγκη νά τό προσέξουν ὅταν ὁ Θεός ὁ ἴδιος τό προσέχει; Ἐχει καμιά ἀνάγκη ἡ μητέρα νά προσέξη κανεῖς τήν ἀγάπη στό παιδί της;

Δημ. Πηκιώνης, εἰς «Φιλική Ἑταιρεία», τ. 1925 σ. 146

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατά τίς έρευνές μου γιά τήν ιστορία τής έπαρχίας Κόνιτσας, πού άρχισαν τό 1960 καί έντάθηκαν μετά τό 1998, βρήκα, παρ' έλπίδα, πολυάριθμες πρωτογενείς γραπτές πηγές της, οί όποϊες συνίστανται σέ έγγραφα άρχείων καί σέ άλλα κείμενα, συνήθως δημοσιευμένα καί μικρής έκτασης.

Βάσει αύτῶν τῶν διαγνωστικῶν πηγῶν, καθῶς καί λίγων δευτερογενῶν, έγγραφα τά έξῆς βιβλία: «*Η έπαρχία τής Κόνιτσας καί ή Μόλιστα επί τουρκοκρατίας*» (2003), «*Οί οίκισμοί τής έπαρχίας Κόνιτσας στό παρελθόν*» (2015), «*Από τήν ιστορία τής έπαρχίας Κόνιτσας*», τ. Α' (2017), τ. Β' (2021), «*Η έπαρχία Κόνιτσας καί 12 από τά γύρω της χωριά στό παρελθόν*» (2023). Οί άφηγήσεις τῶν βιβλίων τούτων άναφέρονται χρονικῶς: έν ολίγοις μέν στήν άρχαιότητα καί στούς βυζαντινούς χρόνους μέχρι τό 1204, έκτενέστερα δέ στίς έποχές τοῦ Δεσποτάτου τής Ήπείρου (1204-1430) καί τής όθωμανοκρατίας (1430-1913), αλλά ένίοτε καί στά έτη 1913-1940. Κυριότερα θέματά τους εἶναι τά ακόλουθα: περιοδολόγηση τῶν εξέλιξεων, όρια, οίκισμοί καί διοίκηση τής έπαρχίας, γεωφυσικά στοιχεῖα της, δρόμοι καί γεφύρια της, δημογραφικά (πληθυσμοί οίκισμῶν, έθνικότητες, θρησκεύματα κ.λπ.), γεωργία καί κτηνοτροφία, άλλα επαγγέλματα τῶν κατοίκων (οικοδόμοι, εἰκαστικοί τεχνίτες, άγωγιάτες κ.ά.), κατασκευαστικά έργα, άγαθοεργίες, μεταναστεύσεις κατοίκων, εκκλησιαστικά (έπισκοπές, ναοί, μονές), εκπαίδευση, τοπική αύτοδιοίκηση, φοροεισπράκτορες, σπαχῆδες, τσιφλικάδες, άρματολοί, όδοφύλακες, ληστές, ομάδες όπλοφόρων κατοίκων, άντάρτες, κακοπάθειες κατοίκων, οί γείτονες Άλβανοί καί οί αύθαιρεσίες τους, οί μουσουλμάνοι τής Κόνιτσας, βιογραφικά στοιχεῖα διακριθέντων έπαρχιωτῶν, σχέσεις τής έπαρχίας μέ τόν Κοσμά Αἰτωλό καί μέ τόν Άλή πασά, δημῶδης ποίηση γιά τήν έπαρχία, ειδικές πληροφορίες γιά έκαστον οίκισμό της.

Παράλληλα, γιά νά ύποκινηθοῦν ή διευκολυνθοῦν καί άλλοι φιλόστορες (έπιστήμονες ή «έρασιτέχνες») νά μετάσχουν στήν έρευνα καί στήν σύνθεση τής ιστορίας τής έπαρχίας Κόνιτσας, ή όποία μέχρι τό 2003 ήταν σχεδόν άγνωστη, πρωτοδημοσίευσα ή άναδημοσίευσα μερικά από τά ὡς άνω εύρεθέντα κείμενα διαγνωστικῶν πηγῶν της, σέ περιοδικά καί σέ βιβλία, ὡς έξῆς: α) στό περιοδι-

κό «Κόνιτσα», σέ ἄλλα 4 περιοδικά καί ἄλλοῦ, μετά τό 1998, περίπου 90 τέτοια κείμενα (βλ. «Εργογραφία μου 1961-2021», σελ. 47-50), β) σέ παράρτημα τοῦ προαναφερθέντος βιβλίου μου τοῦ 2021, τίς ἀφηγήσεις γιά τήν ἐπαρχία 4 ἐπισκεπτῶν της τῶν ἐτῶν 1806, 1809, 1814, 1850, γ) στά προαναφερθέντα δύο βιβλία μου τῶν ἐτῶν 2017 καί 2021, πολλά ἔγγραφα σχετικά μέ τήν τοπική αὐτοδιοίκηση, τήν φορολογία, τήν δημόσια ἀσφάλεια, τίς διενέξεις μεταξύ κατοίκων καί φορέων ἐξουσίας, τίς σχολικές ἐφορίες κλπ, δ) στά προαναφερθέντα δύο βιβλία μου τῶν ἐτῶν 2003 καί 2023, περίπου 84 ἀνέκδοτα ἔγγραφα, ἰδιωτικά κατά τό πλεῖστον, καί ἀποσπάσματα ἀπό κατάστιχα τῶν ἐνοριακῶν ἐπιτρόπων, ἀφορῶντα ὅλα στό χωριό Γανναδιό.

Στόν ἀνά χειῖρας τόμο, παρουσιάζω πολλά ἄλλα ἀπό τά ἐν λόγῳ κείμενα διαγνωστικῶν πηγῶν. Οἱ πληροφορίες τους ἀφοροῦν σέ ποικίλα θέματα τοῦ παρελθόντος τῆς ἐπαρχίας, κυρίως ἀπό τόν ΙΔ΄ αἰῶνα μέχρι τό 1913. Οἱ περισσότερες ἀπό αὐτές ἔχουν μεταφερθεῖ περιφραστικῶς στά προαναφερθέντα βιβλία μου ἀπό τά κείμενα τῶν πηγῶν τους. Εὐελπιστῶ ὅτι ἡ παρουσιαζόμενη ἐδῶ συλλογή ἱστορικῶν πηγῶν θά ὑποκινήσει ἤ/ καί θά διευκολύνει καί ἄλλους φιλόστορες ἐρευνητές νά ἀσχοληθοῦν μέ τήν ἐκπόνηση νέων ἱστορικῶν μελετῶν γιά τήν ἐπαρχία Κόνιτσας καί γιά τόν νομό Ἰωαννίνων, προκειμένου ἡ ἱστοριογραφία περί Ἠπείρου, πού εἶναι ἐλλειμματική ἐν πολλοῖς, νά ἀναθεωρηθεῖ καί νά βελτιωθεῖ.

Ἐπρότεινα στούς Δημάρχους τῆς Κόνιτσας νά μεταβιβάσω στόν Δῆμο τά συγγραφικά δικαιώματά μου ἐπὶ τῶν προαναφερθέντων βιβλίων μου, ἐάν αὐτός ἀναλάβει τίς δαπάνες ἐκδοσης καί ἐπανέκδοσής τους καί τήν διαχείριση τῆς πώλησής τους, ἀλλ' ἐκεῖνοι θεώρησαν τήν πρόταση ὡς παράξενη ἢ ἐνοχλητική ἢ ἀνωφελή, ἐπλήρωσαν δέ μόνον 5.000 εὐρώ γιά 450 ἀντίτυπα τοῦ ἐνός ἀπό αὐτά. Ἐτσι, καί ὁ τόμος τοῦτος ἐκδίδεται μέ δικές μου δαπάνες, γιά τήν μετάφραση ὀθωμανικῶν καταστίχων (5.000 εὐρώ) καί γιά τήν ἐκτύπωση.

Τά ἄλλα κείμενα ἱστορικῶν πηγῶν πού ἔχω συλλέξει καί πού διατηρῶ στό ἀρχεῖο μου προτίθεμαι νά τά προσφέρω στήν Δημόσια Βιβλιοθήκη τῆς Κόνιτσας. Εὐχόμαι νά ὑπάρξουν δυνατότητες μελλοντικῶς νά περιληφθοῦν τά κείμενα αὐτά σέ ἄλλους τόμους πού θά ἐκδοθοῦν μέ φροντίδες εἴτε δικές μου εἴτε κάποιων ἄλλων.

Ἀθήνα, Νοέμβριος 2024

Χ.Γ.Γ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	Σελ. 9
§1.- Περιστατικά τῶν αἰώνων ΙΔ' -ΙΘ'	11
Α.- Ἰδρυση τριῶν μονῶν στήν Λιβίσδα, 1326-1328.....	11
Β.- Κατάληψη τῆς Κόνιτσας ἀπό τόν Ἰσαήμ τό 1382.....	17
Γ.- Παράδοση τῆς Κόνιτσας στούς Τούρκους τό 1430.....	19
Δ.- Ἡ Κόνιτσα στούς αἰῶνες ΙΕ' -ΙΘ'	19
Ε.- Δώδεκα οἰκισμοί τῆς ἐπαρχίας στά ἔτη 1534-1900	22
ΣΤ.- Ναός τῆς Ἀνω Κόνιτσας στά ἔτη 1430, 1539, 1684.....	23
Ζ.- Συνεισφορές γιά ἀνέγερση ἐπισκοπείου στήν Κόνιτσα, 1711-22.....	25
Η.- Ἐξισλαμισμός τῆς Κάτω Κόνιτσας τό 1718.....	26
Θ.- Ἐπιστολή τοῦ Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ πρὸς τοὺς Καστανιανίτες τό 1778	28
Ι.- Κακοποιήσεις στήν Κόνιτσα καί στό Κεράσοβο τό 1785.....	29
ΙΑ.- Κατάκτηση Καραμουρατιᾶς καί Κόνιτσας ἀπό τόν Ἀλή πασά, 1789.....	30
ΙΒ.- Ἀναδοχή χρέους τῆς Φούρκας ἀπό τόν Ἀλή πασά, 1793	31
ΙΓ.- Στρατεύσιμοι γιά ἐξέγερση τό 1797	32
ΙΔ.- Ὁ καζάς τῆς Κόνιτσας τό 1815	32
ΙΕ.- Ὁ Μ. Μπότσαρης πλησίον τῆς Φούρκας τό 1820.....	33
ΙΣΤ.- Καταλύματα στρατιωτῶν διωκόντων ληστές, 1836.....	34
ΙΖ.- Ἡγούμενος νυμφεύθηκε σκλάβα Πατρινή τό 1836.....	36
ΙΗ.- Οἰκισμοί τοῦ καζᾶ καί πληθυσμός τους, 1846	38
§2.- Βόρειο Πωγώνι ἢ Καραμουρατιά	41
Α.- Περιστατικά τῶν αἰώνων ΙΔ' -ΙΗ'	41
Β.- Ἡ περιοχή τῆς Διπαλίτσας στούς αἰῶνες ΙΒ' -ΙΖ'	50
Γ.- Ἀκμή καί παρακμή τῆς Διπαλίτσας.....	52
Δ.- Φόνος ἄρχοντα τοῦ Βορείου Πωγωνίου τό 1539.....	55
Ε.- Ἐξισλαμισμός ὁμαδικός τό 1760	56
ΣΤ.- Ἀτμοί ἐκ τῆς γῆς καί ἱαματικά νερά, 1887.....	58
§3.- Φορολογικά κατάστιχα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα.....	61
Α.- Οἱ οἰκισμοί τοῦ ναχιγιέ τῆς Κόνιτσας τό 1530.....	62
Β.- Φορολογικό κατάστιχο τοῦ 1564.....	63
Γ.- Φορολογικό κατάστιχο τοῦ 1583.....	69

§4.- Έγγεια δικαιώματα	73
Α.- Διεκδίκηση βοσκοτόπου, 1794.....	73
Β.- Αποζημίωση για χρήση ξένου βοσκοτόπου, 1803.....	76
Γ.- Παρεμπόδιση χρήσης τιμαρίου, 1805	77
Δ.- Αντιδικία σπαχήδων και κατοίκων δύο οίκισμῶν, 1811	80
Ε.- Διακανονισμός τῶν ὁρίων δύο χωριῶν, 1824.....	83
ΣΤ.- Κοινόχρηστα και ιδιόκτητα ἐδάφη χωριοῦ, 1824	84
Ζ.- Ἐπικύρωση ἀπό σπαχήδες τῆς πώλησης ἀγρῶν, 1824.....	85
Η.- Διαμαρτυρία για αὐθαίρετη τσιφλικοποίηση, 1832	86
Θ.- Ἐπανεξέταση αὐθαίρετης τσιφλικοποίησης, 1832.....	87
Ι.- Ἀδικη αὐξηση τοῦ φόρου σπαχήδων, 1841.....	89
ΙΑ.- Αὐθαίρετες καταλήψεις βοσκοτόπου, 1846.....	90
ΙΒ.- Ἐπανεξέταση τσιφλικοποίησης, 1860	92
ΙΓ.- Αποζημίωση για αὐθαίρετη βόσκηση, 1892.....	96
§5.- Ἐνθυμήσεις και ἐπιγραφές σέ ναούς.....	97
Α.- Σέ ναούς τῆς Κόνιτσας.....	97
Β.- Στήν μονή Στομίου τῆς Κόνιτσας.....	107
Γ.- Σέ βιβλία τοῦ Δήμου Κονίτσης	111
Δ.- Σέ ναούς τῆς Μόλιστας.....	113
Ε.- Σέ ναούς τῆς Λιτονιάβιστας	122
ΣΤ.- Σέ ναούς τοῦ Ἰσβορου (Ἀμάραντου).....	130
Ζ.- Σέ ναούς τῆς Φούρκας	133
Η.- Στήν μονή Ζέρμας.....	136
Θ.- Σέ ναούς τοῦ χωριοῦ Τούρνοβου (Γοργοπόταμος).....	137
Ι.- Σέ ναούς τοῦ χωριοῦ Λισκάτσι (Ἀσημοχώρι)	138
ΙΑ.- Σέ ναούς τῆς Βούρμπιανης.....	140
ΙΒ.- Σέ ναούς τοῦ Κάντσικου (Δροσοπηγῆς)	142
ΙΓ.- Στόν ἐνοριακό ναό τῆς Πλάβαλης	146
ΙΔ.- Σέ ναούς τοῦ χωριοῦ Καβάσιλα.....	148
ΙΕ.- Στόν ἐνοριακό ναό Παλιοσελίου.....	153
§6.- Μονές στόν χῶρο τῆς ἐπαρχίας	155
Α.- Πληροφορίες τοῦ Παν. Ἀραβαντινοῦ, 1866.....	155
Β.- Λήστευση τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Στομίου, 1844	159
Γ.- Κτηματολόγιο τῆς μονῆς Στομίου, 1937.....	161
§7.- Ἀρχιερεῖς ἀνάξιοι, 1894-1901	168
§8.- Ἐκπαιδευτικά.....	176
Α.- Σχολεῖα στήν ἐπαρχία τό 1874	176
Β.- Σχολεῖα στήν ἐπαρχία τό 1898.....	179
Γ.- Κονιτσιῶτες μαθητές τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς, 1874-1912	181

§9.- Ειδήσεις τῶν ἐτῶν 1869-81, 1903, 1912-14.....	196
Α.- Ἔτη 1869-1881	196
Β.- Ἔτος 1903.....	208
Γ.- Ἔτη 1912-14.....	217
§10.- Ἱστορικά στοιχεῖα γιά 11 χωριά.....	228
Α.- Μπριάζα (Δίστρατο).....	228
Β.- Παλιοσέλι	239
Γ.- Πεκλάρι (Πηγὴ)	248
Δ.- Βράνιστα (Τράπεζα)	250
Ε.- Πλάβαλη (Ἁγία Βαρβάρα)	253
ΣΤ.- Δοβρά ἢ Κοσάρτσικο (Προσήλιο).....	257
Ζ.- Ζέρμα, Κάντσικο, Κεράσοβο, Φούρκα.....	260
Η.- Τράπια (πλησίον τῆς Σταρίτσανης)	264
§11.- Βραχύλογες μαρτυρίες γιά ποικίλα συμβάντα	267
Α.- Μέχρι τό 1822	267
Β.- Περίοδος 1822-1913	271
Γ.- Τοπογραφικά καί ἄλλα.....	281

Χάρτης τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας (σέ παρενθέσεις τὰ παλιά οἰκωνύμια)

Ἀπό τό βιβλίο: Θ. Ζιώγας, Τά θολογυριστά πετρογέφυρα, 2017

§1.- Περιστατικά τῶν αἰώνων ΙΔ΄-ΙΘ΄

Α.-Ίδρυση τριῶν μονῶν στήν Λιβίσδα, 1326-1328

Ὁ χώρος τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας, μαζί μέ τήν περιοχή τοῦ Λεσκοβικίου, κατά τόν 14 ο αἰώνα τουλάχιστον, λεγόταν Λιβίσδα καί ἦταν τμήμα («θέμα») τῆς βυζαντινῆς διοικητικῆς περιφέρειας («κεφαλατικίου») τῶν Βελεγράδων (τοῦ Μπερατίου). Κατά τά ἔτη 1326-28 τουλάχιστον, διοικητής τοῦ κεφαλατικίου τούτου ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνός Παλαιολόγος, ὁ ὁποῖος ἦταν ἀνεψιός τοῦ αὐτοκράτορα καί ἱδρυσε τότε στήν Λιβίσδα τρεῖς μικρές μονές, ὅπως ἀναφέρεται στό παρατιθέμενο ἐδῶ κτιτορικό ἔγγραφο του, τό ὁποῖο ἀντιγράφηκε τόν 17ο αἰώνα καί δημοσιεύθηκε ἀπό τόν Διον. Ζακυθινό στήν Ἑπετηρίδα Βυζαντινῶν Σπουδῶν, τ. 1938 σελ. 277 ἐπ. Οἱ τρεῖς μονές κτίσθηκαν πλησίον τῶν χωριῶν Τσέρτσικο τοῦ Λεσκοβικίου, Σέλτση καί Μόλιστα τῆς Κόνιτσας. Ὁ τίτλος τοῦ ἔγγραφου ἐτέθη ἀπό τόν ἀντιγραφέα καί εἶναι παραπλανητικός. Γιά τά παραπάνω, βλ. στό βιβλίο μου «Ἀπό τήν ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας», τ. Α΄ 2017, σελ. 27-28, 109-111, 226-230.

*Χρυσόβουλλον τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Πωγωνιανῆς,
τοῦ καί πατριαρχικοῦ σταυροπηγίου.*

Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καί τοῦ υἱοῦ καί τοῦ ἁγίου πνεύματος καί τῆς κυρίας καί ἀληθῶς ὑπερενδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί πάντων τῶν ἁγίων. Κάγῳ Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος σὺν τῇ συμβίῳ μου Ἑλένῃ καί τῶν τέκνων μου, Σίμου τε καί Νικηφόρου· ἡ θεία χάρις τοῦ Θεοῦ καί δι' εὐχῆς τοῦ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κὺρ Ἀνδρονίκου Κωνσταντινουπόλεως καί πάσης Ῥωμανίας καί δι' εὐχῆς τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καί πάσης τῆς οἰκουμένης· διότι καί ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐκ τῆς ἁγίας Κωνσταντινουπόλεως πεφύκαμεν. Ἐνθα καί διορίσαντος ἡμᾶς καί εἰς τελείαν πρόνοιαν

ἐκπέμψα(ν)τος ἡμᾶς ἐν τῷ τῆς Δύσεως θέματι, ἀπὸ δ' ἂν τῆς Κλεισούρας μέχρι τοῦ Παπίγκου, Λυβίσδης τε καὶ Κορούσας καὶ Κολωνίας αὐθεντεύοντος ἡμᾶς καὶ διορίζοντος τὸ τοιοῦτον θέμα, ἐποίησα μονύδρια τρία, ἓνα μὲν εἰς τὴν Σέλτῃ, τὸν Μέγαν Νικόλαον, ὅλον εἰς ἀγορὰν ἀπὸ τὸν Βελιάνον δύο ζεψίαις εἰς ὑπέρπυρα λ' βενέτικα σὺν καὶ τὸ χωράφιον, ἐν ᾧ ἐφύτευσα ἀμπέλι τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ μυλοθέσιον ἡγόρασα παρὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Πρίπα εἰς ὑπέρπυρα βενέτικα ιστ' καὶ ἐκόλλησα τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μεγάλου Νικολάου μετόχιον τῆς πόλεως καὶ πατριαρχικὴν μονὴν κατέστησα αὐτήν, νὰ μηδὲν ἔχη ἄδειαν ἐν αὐτῇ μήτε ἀρχιερεὺς ὁ κατὰ χώραν μήτε ἑξάρχος μήτε κληρικὸς μήτε ἄλλος τις. Ἐποίησα γοῦν αὐτὴν ἐλεύθερην, παντελεύθερην ἔνεκεν τῆς ψυχικῆς μου σωτηρίας, ὥστε εἶναι αὐτὴν εἰς κατοικίαν μοναχῶν.

Μετὰ τοῦτο γοῦν ἐποίησα καὶ ἄλλον μονύδριον εἰς τοῦ Βούγρεσι, ἀνάμεσα τὰς δύο χώρας, τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, διὰ συνδρομῆς, κόπου τε καὶ ἐξόδου ὑπὸ τῆς ἐμῆς χειρός. Ἠγόρασα δὲ τὸ ἀγρίδιον, ὅπερ ἐποίησα τὴν ἐκκλησίαν, ἀπὸ τὸν Δημήτριον τὸν Τζέρνεσι εἰς ὑπέρπυρα ὀκτὼ βενέτικα, ἡγόρασα δὲ καὶ τὸ χωράφιον τὸ παραθέον τὴν ἐκκλησίαν ὅλον τὸ κομμάτι τὸ πρὸς τοῦ Βούγρεσι ἕως τοῦ ἀπάνου δρόμου ὅλον τὸ πλασίδι ἔκ τιναν ἄνθρωπον, τὸν Κάλεσι, εἰς ὑπέρπυρα ο' βενέτικα καὶ ἐφύτευσα τὸ ἥμισυ ἀμπέλιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸ ἥμισυ διὰ ψωμοκαρπία· ἡγόρασα δὲ καὶ ἕτερον χωράφιον πλησίον τοῦ πλασιδίου τὸ πρὸς τὸ Λεσκοβικὸν καὶ ἐκόλλησα αὐτὸ εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἡγόρασα δὲ καὶ ἕτερον χωράφιον ἀπὸ δ' ἂν τῆς ἐκκλησίας ἕως τὸν Μέγαν Λάκκον ἀπὸ τὸν Μιχάλην τὸν Ἀνυφαντὴν διὰ ὑπέρπυρα ξθ' καὶ διὰ μόδια πέντε γέννημα καὶ προσεκόλλησα καὶ αὐτὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν· ἡγόρασα δὲ καὶ εἰς τὴν Πλασίτζα τὸ ἀπάνω τὸ μυλοθέσιον ἀπὸ τὸν Σύρκον εἰς ὑπέρπυρα λε'. Ἐποίησα δὲ καὶ ἕτερον μύλον ἰδιόχειρόν μου κατωθέον τὸ χωρίον μου τὸ Τζερτζικὸν εἰς τὸν λάκκον κάτω καὶ ἐκόλλησα αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔνεκεν ψυχικῆς μου σωτηρίας, καὶ τέσσαρας ζευγίτας. Ἐποίησα καὶ αὐτὴν ἐλεύθερον καὶ πατριαρχικὴν Κωνσταντινουπόλεως, μὴ ἔχων ἄδειαν ἢ κάμμίαν ἐξουσίαν ὁ κατὰ χώραν εὐρισκόμενος ἀρχιερεὺς διασεῖσαι ἢ ἐνοχλῆσαι τι τὸ παράπαν αὐτήν, μήτε κληρικὸς μήτε ἑξάρχος τοῦ ἀρχιερέως.

Ἐποίησα δὲ καὶ ἕτερον μονύδριον ἐν τῷ θέματι τῆς Λυβίσδας τὸ εἰς τὴν ἄκρην τοῦ κάμπου εἰς τὸν λεγόμενον Φράξον ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου. Ἠγόρασα δὲ τὴν τοποθεσίαν αὐτὴν ἀπὸ τὸν Μιχάλην τὸν Βαγρεάνον εἰς ὑπέρπυρα π' βενέτικα ἀπὸ τὸν δρόμον ἕως ἂν κατεβαίνουν οἱ δύο λάκκοι καὶ τὸ ἀνάφορον () ἀπάνω εἰς τὸ Σέλωμα καὶ πλα-

γινὰ εἰς τὴν μεγάλην πέτραν. Καὶ εἰς τὸν λάκκον πάλιν ἡγόρασα καὶ κατώδρομα τριῶν μοδίων χωράφι πλησίον τοῦ δρόμου, ἐποίησα δὲ καὶ μύλον ἰδιοχειρόν μου πλησίον τοῦ ποταμοῦ εἰς τὴν Τούμπαν καὶ ἐκόλλησα αὐτὸν εἰς τὴν [[πατριαρχικὴν μονὴν]] ἐκκλησίαν μου, καὶ ἐπαφίω αὐτὰ ἐλεύθερα· καὶ πατριαρχικὴν αὐτὴν ἐκόλλησα, μήτε ὑπὸ ἀρχιερέως ἐνοχληθῆναι, μήτε ὑπὸ κληρικῶν. Εἴ τις γοῦν βουληθῇ ἐνοχλῆσαι ἢ διασεῖσαί τι, ἐχέτω τὰς ἀρὰς τῶν τιη' θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ, τὴν ἀγχόνην τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἀρείου τὸ ἀνάθεμα καὶ τῶν αἰρετικῶν, τοῦ Γιεζῆ τὴν λέπραν, Ἡλὶ τοῦ ἱερέως τὴν καταδίκην, καὶ ἀνοιξάτω ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς καὶ καταπιέτω αὐτόν, ὥσπερ Δαθὰν καὶ Ἀβειρών, καὶ μετὰ τοῦ Ἀνανίου καὶ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς Σαπφείρης, καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ παντοκράτορος κληρονομήσει. Ἐγράφη Ὀκτωβρίῳ στ' ἰνδικτιῶνος δ' ἔτους στχ'.

B.- Κατάληψη τῆς Κόνιτσας ἀπὸ τὸν Ἰσαήμ τό 1382

Ἡ Κόνιτσα τό 1382, ὅποτε κατεχόταν ἀπὸ Βενετούς («Φράγκους»), κατακτήθηκε πρόσκαιρα ἀπὸ τὸν Ἰσαήμ πού ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατιωτικοῦ τμήματος, τό ὁποῖο μετεκάλεσε ὁ Δεσπότης τῆς Ἡπείρου πρὸς ἐκδίωξη τῶν Ἀλβανῶν πού εἶχαν ἐπεκταθεῖ ἀπὸ τό Ρευνίκο (Ἀρτσιόστα) μέχρι τὴν Βελλά (βλ. στό βιβλίο μου «Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας», τ. Α' 2017 σελ. 36). Σέ αὐτό τό γεγονὸς ἀναφέρεται ἡ τοπικὴ παράδοση, τὴν ὁποία κατέγραψε ὡς ἀκολουθῶς ὁ Ἀναστάσιος Εὐθυμίου καὶ ἐδημοσίευσε στήν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τ. 1954 σελ. 33-34, καὶ στό βιβλίο του «Σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Κόνιτσας», 1997 σελ. 99-101.

... Ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε ἄλλα ἱστορικὰ ντοκουμέντα, ἃς ἀρκεσθοῦμε στὴν ἀφήγηση τῆς παραδόσεως ποὺ ἀναφέρεται στὸ Κάστρο τῆς Κόνιτσας, ὅπως τὴν ἀκούσαμε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ γέροντα Μιχ. Μπινόλα.

Τὰ παλῆα χρόνια, ὅπως ἔχω ἀκουστά, μᾶλεγε ὁ γέρο Μῆχος, εἶχαν φκιασμένον πύργον ἐκεῖ ὀχπάνω οἱ Βενετσιᾶνοι, κι' ἐξουσίαζαν ὅλον τὸν κάμπο. Σὰν ἦσαν οἱ Τοῦρκοι (ποὺ κατέβηκαν ἀπ' τὴν Ἀρβανιτιὰ) οἱ φράγκοι κλείστηκαν στὸ Κάστρο κι' ἔκαμαν πόλεμο.

Τὸν καιρὸ ἐκεῖνον δὲν εἶχαν βγῆ ἀκόμα τὰ ντουφέκια, οὔτε οἱ Τοῦρκοι εἶχαν κανόνια γιὰ νὰ γκρεμίσουν τὸ κάστρο. Ἐτσι λοιπὸν ὁ πόλεμος βάστηξε

καιρόν. Μιὰ ἔφευγαν οἱ Τοῦρκοι, μιὰ ἔρχουνταν, ἀλλὰ ὁ πύργος ἔμενε ἀπάτητος. Προφυλαγμένοι πίσω ἀπ' τὰ στενὰ παράθυρα κι' ἀπὸ τὶς πολεμίστρες τοὺς οἱ Βενετσιᾶνοι, γκυλοῦσαν πέτρες κι' ἔρριχναν ἓνα σωρὸ βέλη στοὺς ἐπιδρομεῖς. Γιὰ νερὸ δὲν εἶχαν ἀνάγκη, γιατί ὅπως λέν εἶχαν ὑπόγειο διάδρομο μὲ σκαλοπάτια ποὺ κατέβαιναν στὸ ποτάμι. Σὰν εἶδαν κι' ἀπόειδαν οἱ Τοῦρκοι ὅτι ἦταν ἀδύνατο νὰ πάρουν τὸ κάστρο μὲ τὴν παλληκαριά, ἔβαλαν σ' ἐνέργεια ἓνα πονηρὸ σχέδιο γιὰ νὰ τὸ πάρουν μὲ ἀπάτη.

Ἦταν ἡμέρα τῆς Ἀγιά-Βαρβάρας καὶ οἱ Βενετσιᾶνοι ποὺ τὴν εἶχαν προστατριά τους ἦταν ὅλοι μαζωμένοι στὴν ἐκκλησιά της καὶ λειτουργοῦσαν. Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν πολὺ καιρὸ νὰ φανερωθοῦν καὶ νὰ χάμουν πόλεμο. Στὰ κρυφὰ ὅμως τριγυρνοῦσαν μεταμορφωμένοι σὲ διακοναραίους, πραματευτάδες καὶ ὅτι ἄλλο σοῦ βάλλη ὁ νοῦς.

Τὴν ἴδια ὥρα ποὺ οἱ Βενετσιᾶνοι λειτουργιοῦνταν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἓνας διακονάρης χτύπησε τὴν πόρτα τοῦ πύργου ζητῶντας ἐλεημοσύνη. Ἡ κόρη τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Φράγγων, χωρὶς νὰ ὑποψιάζεται ποιὸς ἦταν, ἔτρεξε ν' ἀνοίξῃ τὴ θύρα γιὰ νὰ τοῦ προσφέρῃ κάτι, μιὰ καὶ ἦταν μέρα γιορτῆς. Δὲν πρόφτασε ὅμως νὰ καλοανοίξῃ καὶ δέχτηκε μιὰ τρομερὴ σπρωξιὰ ποὺ τὴν κύλησε χάμω. Ὁ ζητιάνος, ποὺ δὲν ἦταν παρὰ ἓνας Τοῦρκος Χότζιας μεταμφιεσμένος, ὥρμησε κι' ἀνέβηκε τὶς σκάλες τοῦ πύργου. Οἱ δοῦλοι καὶ ὑπηρέτες λέν πὼς ἦταν συνεννοημένοι μὲ τοὺς Τούρκους. Μόλις βγῆκε στὴν κορφή τοῦ Κάστρου, φηλὰ στὴν Κούλια, ἀρχίνησε νὰ μπαχλατάῃ. Ἀκούγοντας τὰ μπαχλατήματα τοῦ Χότζια οἱ συντρόφοι του ποὺ ἦταν κρυμμένοι ὅξω ὥρμησαν καὶ χώθηκαν στὸν πύργο ἀμπαρώνοντας τὴν πόρτα ἀπὸ μέσα.

Οἱ φράγχοι σὰν ἄκουσαν τὰ φαλμωδήματα τοῦ Χότζια, στὴν ἀρχὴ ἀπόρρησαν, ὕστερα τοὺς κυρίεψε τρόμος. Νόμισαν ὅτι ἀμέτρητοι Τοῦρκοι τοὺς εἶχαν κυκλώσει καὶ ὅτι τὸ κάστρο ἦταν ἀδύνατο νὰ τὸ ξαναπάρουν. Οἱ ἀρχηγοὶ τοὺς, λέει ἢ παράδοση, αὐτοκτόνησαν καὶ οἱ ὑπόλοιποι σκορπίσθηκαν σὰν τὰ πρόβατα καὶ χάθηκαν. Ἡ κόρη τοῦ ἀρχηγοῦ, μόλις συνῆλθε ἀπὸ τὸ χτύπημα καὶ εἶδε ὅτι οἱ Τοῦρκοι πάτησαν τὸ κάστρο, ἀνέβηκε ἀπάνω στὴν κορφή καὶ γκρεμίστηκε στοὺς βράχους. Τῆς εἶχαν βγάλει καὶ τραγοῦδι (λέει ὁ γέρο-Μῖχος) καὶ τὸ τραγουδοῦσαν. Τ'ὅξεραι κι' ἐγὼ ἀπὸ τὴν Κυραμάνα μου τὴ Βασιλικὴ τοῦ Κώστα Νίτσα, πού μοῦ τὰ μολογοῦσε ὅλ' αὐτά, ἀλλὰ τώρα τ' ἀστόχησα, πέρασαν ὀγδοήντα χρόνια ἀπὸ τότες.

Γ.- Παράδοση τῆς Κόνιτσας στούς Τούρκους τό 1430

Ἡ Κόνιτσα τό 1430 παραδόθηκε στούς Τούρκους, ὅπως παραδόθηκαν τά Γιάννενα καί τό Ζαγόρι (βλ. στό βιβλίο μου «Ἀπό τήν ἱστορία...», Α' σελ. 34-40). Σχετική εἶναι ἡ παρακάτω ἀφήγηση τῆς τοπικῆς παράδοσης, ὅπως αὐτή δημοσιεύθηκε στήν ἐφημερίδα τῆς Κόνιτσας «Ἀῶος» τό 1929 καί ἀναδημοσιεύθηκε στήν «Ἡπειρωτική Ἑστία», τ. 1957 σελ. 142.

Πλουσιώτατοι οἱ κάτοικοι τῆς Κονίτσης, ἦταν μοναδικοὶ στίς διασκεδάσεις, τὸ ἄκρον ἄωτον τῶν ὁποίων εἶχαν οἱ ἀπόκριες. Ὅταν λοιπὸν –ἀρχῆς τοῦ 15ου αἰῶνα– ἔφθασαν οἱ Τοῦρκοι στὰ πρόθυρα τῆς Κονίτσης, ὁ Πασιᾶς ἔστειλε νὰ μάθῃ ἂν ἦταν διατεθειμένη ἡ πόλις νὰ παραδοθῇ, χωρὶς νὰ γίνῃ αἱματοχυσία, ὁπότεν καὶ τῆς ἔδινε πλεῖστα προνόμια. Οἱ Πρόκριτοι τῆς Κόνιτσας, ἀφοῦ πῆραν τὴν συγκατάθεσιν τῶν συμπολιτῶν τους γιὰ τὴν παράδοση τῆς πόλης, πῆγαν πρὸς συνάντησιν τοῦ Πασιᾶ καὶ τοῦ ἔδωσαν ἓναν κατάλογο μὲ διάφορα προνόμια, πὺν αὐτὸς τὸν ἐνέκρινε χωρὶς καμμιὰ ἀντίρρηση. Καθὼς ὅμως γύριζαν στήν Κόνιτσα γιὰ νὰ ἀναγγεῖλουν τὸν ἐρχομὸ τῶν Τούρκων, θυμῆθησαν τὶς διασκεδάσεις καὶ τὰ γλέντια τῆς ἀποκριᾶς, πὺν δὲν εἶχαν περιλάβει στὰ προνόμια, καὶ γύρισαν ξανὰ δρομαῖοι πρὸς τὸν Πασιᾶ: «Πασιᾶ, τοῦ εἶπαν, ξεχάσαμε νὰ σοῦ ποῦμε ὅτι, στὸν τόπο μας, ἐμεῖς τὶς ἀποκριές, γλεντοῦμε μασκαρεμένοι. Κόνιτσα χωρὶς γλέντι, δὲ γίνεται. Θὰ βάλουμε στὰ προνόμια καὶ τὸ ὅτι θὰ γλεντοῦμε μασκαρεμένοι τὶς ἀποκριές». «Ἄν θέλετε, γλεντᾶτε καὶ κάθε μέρα» εἶπε ὁ Πασιᾶς. Καὶ τοὺς πρόσθεσε καὶ τὸ μασκάρεμα.

Δ.- Ἡ Κόνιτσα στούς αἰῶνες ΙΕ' -ΙΘ'

Ὁ ἀξιέπαινος ιστοριοδίφης Ἀναστάσιος Εὐθυμίου, ἀπόφοιτος τοῦ σχολαρχείου Βούρμπιανης, στό παρακάτω δημοσίευμά του στήν «Ἡπειρωτική Ἑστία», τ. 1957 σελ. 626-628, κατέγραψε σπάνιες πληροφορίες τῆς παράδοσης γιὰ περιστατικά τῶν πρώτων αἰώνων τῆς τουρκοκρατίας στήν Κόνιτσα.

Δὲν ἐπιχειροῦμε τὴν συγγραφὴ ἐπιστημονικοῦ ἱστορικοῦ ἔργου. Ἀπλῶς μόνον θὰ φέρουμε εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ὀλίγες ἱστορικὲς παραδόσεις

ὅπως τὲς ἀκούσαμε ἀπὸ τὸ στόμα τῶν παλαιῶν Κονιτσιωτῶν Χρ. Πατέρα, Μιχαήλ Ἀποστόλου, (Μπινόλα), Ν. Δημητρούλη, Ν. Τσιαλιαμάνη κ.ἄ. καθὼς καὶ ὀλίγες ἱστορικὲς ἐνθυμήσεις τὰς ὁποίας ἀντιγράψαμε ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλον ἐνὸς παλαιοῦ εὐαγγελίου τοῦ ἱεροῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἀγ. Νικολάου ἄνω Κονίτσης.

Παλαιοὶ μεσαιωνικοὶ (ἴσως καὶ ἀρχαῖοι) οἰκισμοὶ, σύμφωνα μὲ τὰς παραδόσεις τῶν γερόντων, εὐρίσκοντο πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως, ὅπου νῦν ἡ τοποθεσία Σέρβενα, Παλιογορίτσα, καὶ ὅπου διασώζονται ἀκόμη καὶ τρεῖς ἐκκλησίες: 1) ἡ Παναγία ἡ κόκκινη (ἐορτάζει τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς), κτισμένη κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ κόκκινα τοῦβλα καὶ φέρουσα καταφανῆ βυζαντινὰ ἴχνη εἰς τὴν τοιχοποιίαν της, 2) τὸ μικρὸ ἐκκλησάκι Ἀγ. Νικόλαος, καὶ 3) πιὸ κάτω, ἡ Ἀγία Παρασκευή, ἡ ὁποία εἶχε εἰς χρόνους παλαιοτέρους καὶ Δεσποτικὸν θρόνον, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἦταν κεντρικὸς ναὸς συνοικισμοῦ ἢ κωμοπόλεως καὶ ὄχι ἀπλὸ ἐξωκλήσι...

Ἄλλος παλαιὸς συνοικισμὸς, πάντοτε κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπῆρχε ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκεται τώρα ἡ κεντρικὴ ἀγορὰ τῆς πόλεως. Τὴν τοποθεσία αὕτῃ τὴν ὀνομάζουν ἀκόμη οἱ γέροντες Παλαιοχωρί. Εἰς τὴν θέσιν δὲ τοῦ κατεδαφισθέντος πρὸ τριακονταετίας περίπου τζαμιοῦ τῆς ἀγορᾶς, προὔπῆρχε ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Τὸ τζαμιὶ αὐτὸ εἶχε κτισθῇ πιθανὸν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος.

Ὅλοι ὅμως αὐτοὶ οἱ συνοικισμοὶ κατεστράφησαν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν διαφόρων βαρβάρων καὶ τῶν Τούρκων ἀργότερα. Ἐμείνε μόνον ὁ συνοικισμὸς ποὺ ἔφερε τὸ ὄνομα Κόνιτσα κάτω εἰς τὰ κυπαρίσσια, πλησίον στὸν ποταμὸ, ἀκριβῶς εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κάστρου. Ἐκεῖ κατοικοῦσαν καὶ οἱ Φράγχοι οἱ ὁποῖοι ἐξουσίαζαν ὅλον τὸν κάμπο καὶ ὑπετάγησαν διὰ δόλου εἰς τοὺς ἐπιδρομεῖς Τούρκους.

Οἱ πρῶτοι Τούρκοι λοιπὸν ἐγκατεστάθησαν κάτω εἰς τὰ κυπαρίσσια καὶ οἱ ἀρχηγοὶ των ὠνομάσθησαν μπέηδες. Ἀπόγονος αὐτῶν θὰ ἦτο ἀσφαλῶς καὶ ὁ κατὰ τὸ 1550 ἀκμάσας Κονιτσιώτης Διοικητῆς τῶν Ἰωαννίνων Λουφτῇ Πασᾶς. Ἐκεῖ ἐκτίσθη καὶ τὸ πρῶτο τζαμιὶ, ὁ μιναρὲς τοῦ ὁποίου ἐτοιμόρροπος σῴζεται μέχρι σήμερον. Κτήτωρ δὲ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ τεμένους ὑπῆρξε ἀσφαλῶς κάποιος Σουλτᾶνος, διότι καὶ σήμερα ἀκόμη τὸ ἀποκαλοῦν Σουλτᾶν τζαμιὶ καὶ τὴν συνοικίαν ὅλην Σουλτᾶν τζαμιὶ μαχαλᾶ. Ποῖος ὅμως Σουλτᾶνος τὸ ἐκτίσε (ὁ Μουράτ, ὁ Σουλεῦμᾶν ὁ μεγαλοπρεπὴς, ἢ ὁ Μωάμεθ Β΄) ἄγνωστον. Ἡ παράδοσι λέγει τὰ ἐξῆς σχετικῶς μὲ αὐτὸ τὸ τζαμιὶ. Στὴ θέσιν του

ὑπῆρχε ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τὴν ὁποίαν κατεδάφισαν οἱ κατακτηταὶ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου τὴν ἔπνιξαν εἰς τὸν Ἀῶο. Τὴν ἄλλη ἡμέρα ὅμως ἡ εἰκόνα εὐρέθη ἀπάνω εἰς τὰ κτίσματα. Οἱ Τοῦρκοι τὴν πέταξαν ἐκ νέου στὸ ποτάμι καὶ αὐτὴ πάλιν παρουσιάσθη. Αὐτὸ ἐπανελήφθη ἀρκετὲς φορές καὶ συνάμα συνέβαινε καὶ τὸ ἐξῆς παράδοξον. Ὁ θόλος τοῦ τζαμιοῦ δὲν ἐστερεοῦτο ἀλλὰ κατέρρεε συνεχῶς, ἕως ὅτου ἀναγκάσθηκαν οἱ Τοῦρκοι νὰ κτίσουν τὴν εἰκόνα μέσα εἰς τὴν τοιχοποιίαν καὶ ἔτσι ἐστερεώθη ἡ οἰκοδομὴ. Εἰς δὲ τὴν θέσιν ὅπου ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἔκτισαν οἱ Τουρκαλβανοὶ κατακτηταὶ τὸν τεκὲ των, ἵχνη τοῦ ὁποίων διασώζονται ἀκόμη.

Ἐμειναν λοιπὸν οἱ ὀλίγοι ἐναπομείναντες χριστιανοὶ χωρὶς ἐκκλησίαν, τὶς οἶδε ἐπὶ πόσον χρονικὸν διάστημα, καὶ κατόπιν κατῴρθωσαν νὰ κατασκευάσουν τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Ἡ πρώτη ἀγορὰ τῆς Κονίτσης (τὸ παζάρι) ὑπῆρχε κάτω στὰ κυπαρίσσια. Ἀργότερα, ὅταν οἱ κάτοικοι (χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι) ἐπολλαπλασιάσθηκαν καὶ ἡ κωμόπολις ἐπεξετάθη, ἔγινε δεύτερη ἀγορὰ στὸν πλάτανο στὴ βρύση τοῦ Ρόμπολου. Ἐφτανε τότε ἡ Κόνιτσα, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνη, ἕως τὴν τοποθεσίαν «Δέντρο» ἀπ' ἐκεῖ καὶ ἀπάνω ἦταν δάσος καὶ βοσκότοπος.

Πρῶτοι ἦλθαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀπάνω Κόνιτσα μερικοὶ Ἀλβανοὶ τιμαριουῆχοι καὶ συγκεκριμένως οἱ οἰκογένειες τοῦ Γιαγιά μπέη, τοῦ Ζεϊνὲλ μπέη, (πατρὸς τῆς Χάμκως μητρὸς Ἀλῆ Πασᾶ) καὶ τοῦ Σιαῖμ μπέη (πιθανὸν ἀπογόνου τοῦ περιφήμου ἀρνησιθρήσκου Ἰσαήμ ἀπὸ τὸ Λεσκοβίκιον). Ἀργότερα ἦρθαν καὶ ἄλλες τουρκαλβανικὲς οἰκογένειες ἀπὸ τὴ Φράσαρη καὶ ἔκτισαν τὰ σαράγια των εἰς τὴν ἄνω Κόνιτσαν, ὅπως οἱ οἰκογένειες τῶν Ἐλμαῶζ μπέη, Νταλῆ μπέη, Καπλὰν μπέη, Ρουσίτ μπέη κ. ἄ. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ σκληροτράχηλοι μπέηδες τῆς ἄνω Κονίτσης ἔκτισαν τὰ πολυτελῆ μέγαρά των καὶ τοὺς τεραστίους μανδρότοιχους διὰ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τῶν ἀτυχῶν ραγιαδῶν. Ὅσάκις, λέγει ἡ παράδοσις, ἐπέστρεφαν τὰ μπουλούκια (ὅμιλοι) τῶν μαστόρων ἀπὸ τὴν ξενητεία, ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐργασθοῦν ἐπὶ ἓνα δεκαήμερον χάριν τῶν κατακτητῶν, λαμβάνοντες ὡς μόνην ἀμοιβὴν τὴν τροφὴν των. Ἀξίζει ἐδῶ νὰ ἀναφέρωμε καὶ μία παράδοσις ἡ ὁποία ἀφορᾷ τοὺς Τούρκους τῆς Κάτω Κονίτσης. Οἱ Τοῦρκοι, μοῦ ἔλεγε ὁ μακαρίτης γερο Νικόλα-Τσίκας, συνήθιζαν νὰ κάθωνται ραχατεύοντας εἰς τὸ Σιαρκατὶ στὰ κυπαρίσσια. Ὅποιος Ρωμῆος καβαλάρης λάχαινε νὰ περάσῃ ἀπ' ἐκεῖ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ κατεβῇ νὰ τοὺς προσκυνήσῃ καὶ νὰ ξανακαβαλικέψῃ ἀφοῦ ἀπομακρυνθῇ ἀρκετὰ ἀπ' αὐτούς. Πρῶτος ἔκοψε αὐτὴ τὴ συνήθεια ὁ παλληκαρᾶς κερατζῆς Νούσια

Γκαλίτσης ἐδῶ κι' ἑκατὸ χρόνια περίπου. Πέρασε ἀπὸ μπροστά τους καβάλα καὶ μόλις καταδέχτηκε νὰ τοὺς χαιρετήσῃ. Ὅταν ἐκεῖνοι τοῦ ἐζήτησαν τὸ λόγο, αὐτὸς ἔσυρε τὴν πιστόλα του. Στὸ ἐξῆς δὲν τόλμησαν νὰ τὸν ξαναενοχλήσουν, καὶ, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, κόπηκε αὐτὴ ἡ συνήθεια.

Οἱ ἐγκατασταθέντες λοιπὸν εἰς τὴν ἄνω Κόνιτσαν μπέηδες καὶ οἱ ὁμόθρησκοι ὑποτακτικοί των δὲν ἤμποροῦσαν νὰ κατεβαίνουν τόσο μακριά, κάτω στὰ κυπαρίσσια, εἰς τὸ Σουλτὰν Τζιαμί, κι' ἔτσι ἔκτισαν τὸ ἰδικό τους τζαμί στὸ κέντρον τῆς πόλεως καὶ ἐδημιουργήθη κατόπιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ τὸ καινούργιο παζάρι (ἡ σημερινὴ ἀγορὰ) ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς βιοτέχνες καὶ ἐμπορευομένους, οἱ ὁποῖοι ἄρχισαν σιγὰ-σιγὰ νὰ ἐγκαθίστανται εἰς τὴν ἀπάνω Κόνιτσα καὶ νὰ σχηματίζουν τὸ περίφημο ἀργότερα καταστὰν Βαρόσι. Ὅταν ἀργότερα οἱ χριστιανοὶ ἐπλήθυναν ἀρκετά, κατόρθωσαν νὰ ἀποσπάσουν τὴν ἄδεια ἀπὸ τοὺς κατακτητὰς καὶ νὰ κτίσουν τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου (ἴσως περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος). Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ ἦταν μικρότερη ἀπὸ τὴ σημερινή. Ὅταν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος κατεστράφη ἡ Βελλᾶ, ὁ ναὸς αὐτὸς προεβιβάσθη εἰς μητροπολιτικόν. Ἐδῶ κατέφυγεν ὁ ἐπίσκοπος Βελλᾶς καὶ ἀρκετοὶ προύχοντες. Ὡς κατοικία τοῦ ἐπισκόπου ἐχρησίμευε ἓνα μικρὸν οἰκοδόμημα ἄνωθεν τοῦ ναοῦ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰδίου αἰῶνος, τὸ κτίριον αὐτὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀνωκοδομήθη καθὼς ἀναφέρει ἡ ἐντοιχισμένη εἰς τὴν πρόσοψίν του ἐπιγραφὴ τὴν ὁποίαν παραθέτομεν ἐδῶ: «ΑΝΩΚΟΔΟΜΗΘΗ Η ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΑΥΤΗ ΑΡΧΙΕΡΕΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΒΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ ΚΥΡΙΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ 1791...» (ἀκολουθεῖ ἡ ἡμερομηνία ἀλλὰ εἶναι κατεστραμμένη καὶ δυσανάγνωστος).

Ε.- Δώδεκα οἰκισμοὶ τῆς ἐπαρχίας στά ἔτη 1534-1900

Κατὰ τὰ ἔτη 1534-1900, καταγράφηκαν ἀπὸ μοναχοὺς τῆς μονῆς Ζαβόρδας Γρεβενῶν τὰ ὀνόματα 12 οἰκισμῶν τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας, μαζί μέ τὰ ὀνόματα τῶν κατοίκων τους πού πρόσφεραν στήν μονή οἰκονομική συνδρομή, σέ κάποια ἀπὸ τὰ ἔτη αὐτά. Τὰ ὀνόματα τῶν ἐν λόγῳ οἰκισμῶν καὶ κατοίκων, στὸν παρακάτω κατάλογό τους, χωρίζονται ἀφ' ἑνός σέ ἐκεῖνα πού καταγράφηκαν ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς στήν περίοδο 1534-1692 καὶ ἀφ' ἑτέρου σέ ἐκεῖνα πού καταγράφηκαν ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς στήν περίοδο 1693-1900 καὶ πού ἀνα-

γράφονται ἐδῶ μεταξύ δύο διπλῶν κάθετων γραμμῶν, σύμφωνα μέ τό βιβλίο της Μ-Χ. Χατζηϊωάννου, Ἡ ἱστορική ἐξέλιξη τῶν οἰκισμῶν στήν περιοχή τοῦ Ἀλιάχμονα κατά τήν τουρκοκρατία 2000 σελ. 205-5, 211, 75, 85.

Κεράσοβο: Σόφως. Θεοδώρας πρ(εσβυτέρας). Δημητρίου. Στάμωσ. Γεωργίου. Μότζιω. Ρουσίας (μον)αχ(ῆς). Γεωργίου. Γιανούς. Νάστου. Στέρως. Δημητρίου. Γεωργίου. Στάμο. Μοτζιου. Κύρου ἱερέ(ως). Θεοδώρας πρ(εσβυτέρας).

Κλαδόρομι: Δούκα ἱερέ(ως). Δούκα. Πούλιω. Νηλία.

Ζέρμα: Δημητρίου.

Λιάσκα: Νικολάου κ(εκοιμημένου).

Μόλιστα: Δημητρίου. Σκεύω. Δημητρίου. Δέσπως.

Κροσήνιτζα: Πάνου. Καλλῆς.//χοριον Κροτήνιστα: Χρίστου ἱερεος. Ιωάννου. Γεωργίου//

Φούρκα: Ἀλεξίου. Περιστεράς. Στέφου. Μαννουήλ.//Ιωάννου. Ἰωάνου. Ἰωάνου. Ἰωάνου. Ἀναστασίας. Γεωργίου. Ἀγώρου. Δημητρίου. Κωνσταντίνου.//

//Χορίον Πελέκαδες: Δήμο. Ἰωᾶννι. Δέσπος πρεσ(βυτέρας).//

//Παλισέλι: Μηχαήλ Ανδρέας, Ἰω(άννου). Δημήτρης ἱερέος. Νίκου. Μάρου. Χρήστου. Σάφου. Ἀστερίου. Αἰκατερίνης. Κων/τίνου. Βαρβάρας.//

//Κριζπάνη χορίον: Μαργαρίτη.//

//Πάδη χοριον: Ιωάννου. Δέσπος. Ἀναστασίου. Ἀδάμου. Στηλιανός. Χρίσου. Παύλου. Αθανασίου. Δέσπος.//

//Κόνιτζα πολιτία: Χρίστοδούλου. Χορίον Κονιτζα: Ιωάννου. Γεοργίου.//

ΣΤ.- Ναός τῆς Ἁγῆς Κόνιτσας στά ἔτη 1430, 1539, 1684

Τό παρακάτω κείμενο ἀντέγραφε τό 1922 ἀπό χειρόγραφο φυλλάδιο τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ τῆς Ἁγῆς Κόνιτσας ὁ Μητροπολίτης Παραμυθίας Ἀθηναγόρας, ὁ ὁποῖος καί τό ἐδημοσίευσε στά «Ἡπειρωτικά Χρονικά», τ. 1929 σελ. 13-14. Τό πρῶτο τμῆμα του γράφηκε τό 1650 περίπου ἀπό ἱερέα τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου «τῆς χώρας Πορατζάνος» (συνοικίας τῆς Ἁγῆς Κόνιτσας), ὁ ὁποῖος χειροτονήθηκε τὸ 1612. Σ' αὐτό ἀναφέρεται ὅτι οἱ Ἀγαρηνοί, δηλαδή οἱ Τοῦρκοι, ὅταν ἦλθαν γιά πρώτη φορά (δηλαδή τό 1430) ἀπαίτησαν φόρο γιά νά ἐπιτρέψουν τήν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ, κατά δέ τήν δεύτερη φορά (μᾶλλον

τό 1539) κατέστρεψαν τόν νάρθηκά του. Ἀκολουθεῖ μεταγενέστερη προσθήκη πού πληροφορεῖ κυρίως ὅτι τό 1684 ὁ ναός ἀνακαινίσθηκε. Σχετικῶς, βλ. στό βιβλίο μου «Ἀπό τήν ἱστορία...» τ. Α' 35, 45, 49, 492.

Ἄνωθεν καί ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐκκλησία μας εἰς τήν χώρα μας στό Πορατζάνος, ὁ ἅγιος Νικόλαος, ἦταν μικρή καί ἦταν καί παρακλίσι ὁ ἅγιος Θεόδωρος καί μέ πολλοὺς κόπους καί μέ χαράτζια διὰ τοὺς ἀγαρηνοὺς τήν ἀνάστησαν καί πάλιν μετὰ ταῦτα ἐρχόνταναν οἱ ἀγαρηνοὶ καί ἐχάλασαν τὸν ἄρθικα καί ἐπέ-
 ρασαν χωρὶς ἄρθικα χρόνους πολλοὺς καί πάλιν μετὰ πολλὰ ἔξοδα ἔφτιασαν
 τὸν ἄρθικα καί ἐζωγράφησαν ἐν πρώτοις τὸν ἄρθικα καί ὕστερα τὸ ἅγιο βῆμα
 καί διὰ νὰ μὴν εἶνε τίποτα κλισιαστικὸ διὰ νὰ δώσουν τὸ χάρτζι τῶν ζωγρά-
 φων καί ἔβαλεν ὁ Παπᾶ Μανθέος ὁ πνευματικὸς καί ἔγραψαν πρόθεσι τὸ κάθε
 ὄνομα πρὸς ἄσπρα ἑκατό καί ἔγραψε ὀνόματα σαράντα ἔξ ὕστερα μέ χρό-
 νους ἐχειροτονήθηκα ἐγὼ ὁ ταπεινὸς νικόλαος ἱερεὺς ἀπὸ χυ' 'αχιβ [1612]
 καί ἔγινε πάλιν συνδρομὴ καί τήν ἀποστόρισαν [ἐτελείωσαν δηλ. τὸ ζωγράφη-
 μα] καθὼς εἶναι ἐγράφη καί ἦταν παλαιὰ εἰκονίσματα δεσποτικὰ ὁ ἅγιος νι-
 κόλαος, ὁ ἅγιος ἀθανάσιος, ἡ βάπτισις, ὁ ἅγιος γεώργιος, ἡ μεταμόρφωσι, ὁ
 ἅγιος δημήτριος δύο σταυροὶ μικροὶ, τὸ κλειστὸ τὸ κόνισμα μέ τήν [δυσανά-
 γνωστον] καί ἐορτὴν κατὰ προσπίλεος [;] ἡ πεντηκοστὴ ἦταν ἡ ἀνάστασι καί
 ὁ εὐαγγελισμὸς καί οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἦταν καί χαρτίον ἓνα εὐαγγέλιο χερί-
 σιο, ἀνθολόγι ἓνα, παρακλητικὴ μία, πεντηκοστὰρι ἓνα, ἓνα παλαιὸ τριῶδι,
 ἓνας θυμιατός, ποτῆρι ἓνα τσακισμένο· αὐτὰ ἡῦρα ὄντας ἐχειροτονήθηκα ἐγὼ
 ὁ παπᾶ Νικόλαος καί μετὰ ταῦτα ἐγράφτη ὁ Νίκος ὁ γραμματικὸς ὀνόματα
 δι' ἄσπρα ἑννεακόσια καί ἱστορήθη καί τὸ κάτω μέρος τῆς ἐκκλησίας καί τὸν
 τοῖχον τὸν ἄλλον τὸν ἱστόρησε ὁ νι.... μπέρκου καί ὁ μιχάλης καί ἔγραψαν
 ὀνόματα τέσσερα δι' ἄσπρα ὀχτακόσια καί ἔγραψαν ὀνόματα· ἔδωσε μία γυ-
 ναῖκα ἄσπρα διακόσια καί ἔφτιασε τὰ χαρτιὰ τὰ παλαιὰ καί ἔγραψαν ὀνόμα-
 τα... καί τὸν ἄλλον τοῖχον τὸν ἱστόρησαν δι' ἄσπρα ὀκτακόσια καί ἔγραψαν
 ὀνόματα... ἔγραψαν καί ὁ παπᾶ γεώργης τοῦ παπᾶ δημήτρη τὸ ὄνομα τοῦ γε-
 ωργίου ἱερέως ἔγραψεν καί ἡ θυγατέρα τοῦ μιχάλη συγκλητικὴ μοναχὴ καί
 ἔφερε δύο πόλους καί ἓνα τετραβάγγελο χερίσιο· ἔγραψαν καί δύο γυναῖκες
 καί ἐπῆραν τὸ τυπικὸ ἤφερε καί ὁ ἀλέξης τοῦ κατζικᾶ μηναιῖον Ἰανουαρίου
 καί Φεβρουαρίου καί ἔγραψε ὀνόματα... καί ἔφερε καί ὁ γεώργης τοῦ δήμου
 τοῦ ναστασίου τὸ τριῶδι καί ἔγραψεν ὀνόματα... ἔφερεν ὁ παπᾶ νικόλαος μη-

νιαῖον ἀπριλίου καὶ μαΐου καὶ ἔγραψεν ὀνόματα... καὶ οὕτω ἔγραψαν ἀρκετοὶ φέρουν ἕκαστος καὶ ἐν ἐκ τῶν ἀναγκαιούντων τῆς ἐκκλησίας.

Εἰς τὰς 1684 μαΐου 25 ἠθελήσαμεν ἡμεῖς οἱ μπουραζανίτες νὰ ἀνακαινίσωμεν τὴν ἐκκλησίαν μας τοῦ ἁγίου νικολάου καὶ μὴν ἔχοντας δύναμιν ἀρκετὴν ἐζητήσαμεν ἀπὸ τὸν ἄρχοντα κὺρ μπαλάνο ἐξ Ἰωαννίνων βοήθειαν ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωσε βοήθειαν ἀσλάνια 40 ἥγουν σαράντα· μὲ τοῦτον τὸν τρόπον νὰ μνημονεύωνται παρρησία τὰ κάτωθι ὀνόματα ἕως ὅτου ἤθελε στηθῇ ὁ ἅγιος ναὸς οὗτος Νικολάου δέσπως καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν ζαμπέτας καὶ ἀσήμως καὶ ὅποιος ἱερεὺς δὲν ἤθελε νὰ μνημονεύσῃ κάθε σάββατο καὶ κυριακὴ καὶ κάθε ἑορτὴν...».

Ζ.- Συνεισφορὲς γιὰ ἀνέγερση ἐπισκοπεῖου στὴν Κόνιτσα, 1711-22

Μέ τὴν παρακάτω ἀχρονολόγητη πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς ἐπισκοπῆς Βελλᾶς, συνιστᾶται σέ αὐτούς νὰ βοηθήσουν τὸν ἐπίσκοπο Ἰωαννίκιο πρὸς ἀνέγερση ἐπισκοπικῆς κατοικίας στὴν Κόνιτσα. Ὁ Ἰωαννίκιος διετέλεσε ἐπίσκοπος Βελλᾶς κατὰ τὰ ἔτη 1711-1722 (βλ. Ἀλ. Κορακίδης, Ἡ Βελλᾶ τῆς Ἠπείρου, 1998 σελ. 95). Ἡ ἐπιστολὴ δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Σάρδεων Γερμανό στὰ Ἡπειρωτικὰ Χρονικά, τ. 1937 σελ. 21-23.

(...) Ἐπειδὴ τοιγαροῦν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ καὶ ἐπαρχίᾳ Βελλᾶς, μὲ τὸ νὰ μὴν ᾔητο ἕως τώρα καμμία κατοικία καὶ καθέδρα τοῦ ἀρχιερέως σας διωρισμένη καὶ ξεχωριστὴ πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν ἐκείνου, ἠναγκάζετο νὰ περιέρχεται εἰς ἓνα μέρος καὶ ἄλλο καὶ νὰ μὴν ἀπολαμβάνῃ ἄνεσιν καὶ ἡσυχαστικὴν κατοίκησιν (καθὼς αἱ ἀπανταχοῦ ἐπαρχίαι καὶ πολιτεῖαι τῶν ὀρθοδόξων ἔχουσι διωρισμένας οἰκήσεις τοῦ ἀρχιερέως αὐτῶν, μὲ τὰς ὁποίας καὶ κοσμοῦν μάλιστα καὶ φαιδρῶς καλλωπίζονται), τινὲς τῶν αὐτόθι χριστιανῶν, ὑπὸ εὐλαβοῦς καὶ χριστιανικῆς διαθέσεως κινηθέντες καὶ σκοπὸν θεάρεστον θέμενοι νὰ φέρουν εἰς ἔκβασιν ἓνα τοιοῦτον ἐπαινετὸν καὶ χριστιανικώτατον ἀποτέλεσμα, ὅπου νὰ εἶναι στολισμὸς καὶ εὐπρέπεια καὶ δόξα καὶ καύχημα τῆς πολιτείας ὑμῶν ταύτης, ἄλλοι μὲν ἐχάρισαν τόπον τινὰ ἀρμόδιον αὐτόθι εἰς Κόνιτζαν διὰ νὰ οἰκοδομηθῇ οἰκία τοῦ ἀρχιερέως σας, ἄλλοι δὲ ἐχάρισαν ὕλην μερικὴν διὰ τὴν οἰκοδομὴν καὶ εἰς κοντολογίαν ἕκαμαν καλὴν ἀρχὴν καὶ συνδρομὴν καὶ βοήθειαν ἔργου θεαρέστου καὶ διὰ τοῦτο ὁ θεοφιλέστατος ἐπί-

σκοπος ὑμῶν κὺρ Ἰωαννίκιος βούλεται ἤδη σὺν Θεῷ νὰ ἀρχίσῃ τὴν οἰκοδομὴν ταύτην, ὥστε Θεοῦ συνεργοῦντος καὶ νὰ τὴν διεκπεράνη, ἡ ὁποία, καθὼς εἶναι φανερόν τοῖς πᾶσι, χρειάζεται καὶ ἀναλώματα ἱκανά καὶ δαπάνας οὐκ ὀλίγας καὶ μὲ τὸ μὴν ἔχῃ δύναμιν ἐφ' ἑαυτοῦ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰ τοσαῦτα ἔξοδα χρειάζεται ἀναγκαίως τὴν βοήθειαν καὶ συνδρομὴν ὑμῶν τῶν λογικῶν αὐτοῦ προβάτων καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἡ ὁποία αὐτὴ συνδρομὴ καὶ βοήθεια ἡ ἐδίκη σας πρὸς τὴν θεοφιλίαν αὐτοῦ εἶναι ἀναγκαία καὶ χρειώδης καὶ πρέπουσα καὶ εὐλογος, τοῦτο μὲν διὰ τὸ ἐπαινετὸν τοῦ ἔργου τούτου καὶ ἀποτελέσματος, καθὼς εἵπομεν ἀνωτέρω, μάλιστα δὲ καὶ διὰ ἀγάπην τοῦ ἀρχιερέως ὑμῶν κὺρ Ἰωαννικίου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀρχιερεὺς γνήσιος καὶ ποιμὴν πνευματικὸς καὶ πατὴρ κηδεμονικὸς ὑμῶν πάντων καὶ εἶναι κεκοσμημένος καὶ στολισμένος μὲ ὅλας τὰς θεοειδεῖς ἀρετὰς ὅπου ἀνήκουσιν εἰς τὸ θεῖον τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα, τὴν εὐσέβειαν, τὴν σοφίαν, τὴν φρόνησιν, τὴν πραότητα καὶ ἀγάπην, διὰ τὰ ὁποῖά του αὐτὰ προτερήματα καὶ εἶναι ἄξιος ἀγάπης καὶ τιμῆς καὶ εὐλαβείας, συνδρομῆς τε καὶ βοηθείας. Τούτου χάριν γράφοντες, παραινοῦμεν καὶ συμβουλεύομεν ὑμῖν πατριαρχικῶς καὶ πνευματικῶς πάντας ὑμᾶς, ὅπως εἰς τὸν ἐπαινετὸν καὶ χριστιανικώτατον τοῦτον σκοπὸν ὅπου ἐκ Θεοῦ κινηθέντες καὶ ὀδηγηθέντες τινὲς τῶν αὐτόθι χριστιανῶν, οἱ μὲν ἐχάρισαν τόπον, οἱ δὲ ὕλην μερικὴν καὶ ἄλλος ἄλλοις ἐσυντρεξε διὰ νὰ οἰκοδομηθῇ αὐτόθι εἰς Κόνιτσαν κατοικία καὶ ὀσπήτιον διωρισμένον τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἐπισκόπου ὑμῶν κὺρ Ἰωαννικίου, κοινῶς ὅλοι καὶ οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ τῆς ἐπαρχίας ταύτης μιμούμενοι νὰ συντρέξετε καὶ νὰ βοηθήσετε ὁ καθεὶς μετὰ πάσης προθυμίας προσφέροντες τὴν δυνατὴν βοήθειαν καὶ ἐπικουρίαν, καθὰ δυνάμεως ἔχει καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως, ὥστε σὺν Θεῷ συλλήπτορι νὰ δυνηθῇ ὁ ἀρχιερεὺς σας νὰ τελειώσῃ καὶ νὰ κατορθώσῃ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ὀσπητίου.

Η.- Ἐξισλαμισμός τῆς Κάτω Κόνιτσας τό 1718

Ὁ Ἡπειρώτης λόγιος καὶ πολιτικός Χρῆστος Χρηστοβασίλης τό 1918 ἔγραψε διήγημα μέ τόν τίτλο «Τό ἀμάρτημα τοῦ Παπαγιώργη». Στά παρατιθέμενα ἐδῶ ἀποσπάσματα τοῦ διηγήματος, ἀναφέρεται ὅτι τό 1718 περίπου οἱ Κονιτσιῶτες ἐξόντωσαν 40 μουσουλμάνους Λεσκοβικινούς ἐπιδρομεῖς καὶ ἐξισλαμίσθησαν γιὰ νὰ μὴν τιμωρηθοῦν. Θεωρῶ ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς Κάτω Κόνιτσας. Σχετικῶς, βλ. στό βιβλίο μου «Ἀπό τὴν ἱστορία...» τ. Α' σελ. 54, 513.

Τον καιρὸ τῆς Τουρκιᾶς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα Καϊμεκάμη, εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κ' Ἑλληνα Μητροπολίτη. Εἶχε καὶ καμμιὰ ἑξακοσαριὰ σπίτια, τὰ λίγο πλειότερα ἑλληνικὰ καὶ τὰ λίγο λιγώτερα τούρκικα, ἢ τὸ σωστότερο τουρκοελληνικά, τρεῖς χιλιάδες ψυχές ἀπάνω-κάτω, μὲ ὄψη πλειότερο χωριοῦ, παρὰ πόλης. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοὶ στὴν ἀντίληψη ἀπ' ὅλον τὸν ἄλλο κόσμον, θεωροῦσαν τότε τὴν Κόνιτσα πόλη καὶ τὰ Γιάννινα χωριὸ κ' ἔλεγαν κομπαστικά: «Γιάννινα χωριό, Κόνιτσα κασαμπάς»! Τὸ ἴδιο ἔλεγαν κ' οἱ Μετσοβῖτες γιὰ τὸ Μέτσοβό τους, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομε ἱστορικῶς, ἂν οἱ Μετσοβῖτες τὸ πῆραν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες ἢ οἱ Κονιτσιῶτες ἀπὸ τοὺς Μετσοβῖτες, γιὰτι κι αὐτοὶ ἔλεγαν: «Γιάννινα χωριό, Μέτσοβο κασαμπάς».

Πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δὲν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καϊμεκάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε ἓναν Τοῦρκο στὰ σπλάχνα της. Τότε ἴσως νὰ ἦταν μικρότερη καὶ νὰ μὴν ἦταν «κασαμπάς», ἀλλ' ἦταν χριστιανικὸ χωριὸ ἀπὸ τὴν μιὰν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, πέρα καὶ πέρα. Ἐπειδὴ ὅμως τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τοὺς πίεζαν πολὺ καὶ τοὺς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, ποὺ ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμένοι, ὑπόφερναν πολὺ οἱ ἀνθρώποι, ἀλλὰ βαστοῦσαν κ' ἔμεναν ἀκλόνητοι στὴν πίστη τῶν πατέρων τους, μ' ὅσα κι ἂν ὑπόφερναν. Δυστυχῶς ὅμως μιὰ μέρα πέρασαν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καμμιὰ σαρανταριὰ Λεσκοβικινοὶ Τουρκαρβανῖτες, πηγαίνοντας πρὸς τὰ Ζαγοροχώρια γιὰ πλιατσικολοί, κ' ἔπειδὴ τὸ ποτάμι τῆς Κόνιτσας δὲν εἶχε τότε τὸ γεφύρι πῶχει σήμερα, κ' ἦταν πολὺ κατεβασμένο ἀπὸ τὲς βροχές, δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ περάσουν, κι ἀναγκάστηκαν νὰ μείνουν στὴν Κόνιτσα. Ἐμειναν μιὰ μέρα, δυὸ μέρες, τρεῖς μέρες, μὲς στὴν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κ' ἔπιναν τὰ καλύτερα φαγητὰ καὶ τὰ καλύτερα κρασιά, ἀλλὰ βλέποντας στὸ τέλος ὅτι τὸ ποτάμι ὅλο καὶ κατέβαζε καὶ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ περάσουν εὐκόλα γιὰ τὰ Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νὰ πλιατσικολογήσουν τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ γυρίσουν γλήγορα στὰ σπίτια τους φορτωμένοι. Ἀλλ' οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν – μὲ ξύλα καὶ μὲ λιθάρια καὶ μ' ὅ,τι ἄρματα εἶχαν – καὶ τοὺς σκότωσαν ὅλους. Αὐτὸ ὅμως θὰ ἐπέφερνε τὴν τέλεια καταστροφὴ τῆς Κόνιτσας, ἅμα θὰ μαθεύονταν στὸ Λεσκοβίκι τὸ φονικὸ πού 'χε γίνει. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιὰ νὰ γλυτώσουν τὴν καταστροφὴ καὶ τὸν βέβαιον θάνατον, προσκάλεσαν κρυφὰ τὸν Σιέχη τοῦ Τεκὲ τοῦ Πρεμετιοῦ, ποὺ ἐνεργοῦσε τὲς ἐξωμοσίες τῶν Χριστιανῶν, καὶ τούρκεψαν ὅλοι! Κι ὅταν ὕστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διεκήρυξε ὁ Σιέχης ὅτι ὅ,τι εἶχαν

κάνει οί Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἦταν λησμονημένο καὶ συμπαθισμένο τῶρα ποὺ ἔγιναν Τούρκοι, κι ἂν ἤθελαν οί Λεσκοβικινοὶ νὰ πάρουν τὸ αἷμα τους ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες, θὰ εἶχαν νὰ κάνουν μ' ἐκεῖνον καὶ μ' ὅλο τὸ Πρεμέτι, κ' ἔτσι οί Λεσκοβικινοὶ κάθησαν στ' αὐτὰς καὶ δὲν ταραχτήχαν πλιά.

Γενόμενοι ὅμως Τούρκοι οί Κονιτσιῶτες, διατήρησαν κρυφά, ὡς ἓνα διᾶστημα δυὸ γενεῶν, τὴν χριστιανικότητά τους καὶ χωρὶς νὰ χαλάσουν τὰς ἐκκλησιὰς τους, ἢ νὰ τὰς μεταβάλουν σὲ τζαμιὰ, ἔχτισαν ἰδιαίτερα τζαμιὰ. Ἀλλὰ λίγο-λίγο, μὲ τὸν καιρό, ἀπόγιναν Τούρκοι, καὶ μοναχὰ διατήρησαν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὸν σεβασμὸ πρὸς κάθε χριστιανικὸ ἀγιωτικὸ καὶ πρὸς τοὺς παπὰδες μας καὶ φέρνονταν ἡπια πρὸς τοὺς χριστιανούς (...). Ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν καὶ πρόσφεραν λάδια, κηριὰ καὶ λαμπάδες στὰς ἐκκλησιὰς, παράγγελλαν λειτουργίαι καὶ προσφορὰς καὶ προσκαλοῦσαν παπὰδες στὰ σπίτια τους καὶ τοὺς διάβαζαν εὐχὰς καὶ παράκλησεις γιὰ νὰ γένουν καλά. Γι' αὐτὸ κι ἀπ' ὅλους τοὺς ἐλληνοεξωμότες οί Κονιτσιῶτες ὅχι μόνον δὲν μισοῦσαν τοὺς Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγαποῦσαν καὶ τοὺς προστάτευαν καὶ τοὺς βοηθοῦσαν. Αὐτοὶ προσκάλεσαν ἀπὸ διάφορα χωριὰ Χριστιανούς, ποὺ βρίσκονται σήμερα στὴν Κόνιτσα, τοὺς ἔχτισαν σπίτια, τοὺς βοήθησαν, κι ὀλίγο κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπὸ πενήντα χρόνια καὶ πλιότερο τὰ σπίτια τὰ χριστιανικὰ νὰ γένουν πλιότερα ἀπὸ τὰ τούρκικα, καὶ Τούρκοι καὶ Χριστιανοὶ ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Θ.- Ἐπιστολὴ τοῦ Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ πρὸς τοὺς Καστανιανίτες, 1778

Στὴν ἐφημερίδα τῆς Κωνσταντινούπολης «Νεολόγος», φ. τῆς 14.11.1868, δημοσιεύθηκε ἐπιστολὴ πού ἔδωσε ὁ Κοσμᾶς Αἰτωλὸς στοὺς κατοίκους τῆς Καστάνιανης Κόνιτσας τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1778 γιὰ τὴν ἵδρυση καὶ τὴν διατήρηση τοῦ σχολείου πού ἱδρύθηκε τότε ἐκεῖ, καθὼς καὶ ἐπιστολὴ τοῦ ἀποστολέως τῆς ἐπιστολῆς Κοσμᾶ πρὸς τὴν ἐφημερίδα, ὑπογράφοντος μὲ τὸ γράμμα Β. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἀγίου Κοσμᾶ εἶναι ἄγνωστη στὴν ἱστοριογραφία καὶ προστίθεται στίς 14 γνωστὰς ἐπιστολὰς του. Βλ. σχετικῶς στὸ βιβλίο μου «Ἀπὸ τὴν ἱστορία...», τ. Α' σελ. 382-383.

Εὐγενέστατοι προεστοὶ καὶ γέροντες καὶ πάντες ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, οἱ κατοικοῦντες τὴν χώραν ἡμῶν Καστάνιανην, ἀσπαζόμενοι παρακαλοῦμεν τὸν

ἅγιον Θεόν διά τήν ψυχικήν καί σωματικήν ὑγείαν καί σωτηρίαν καί συγχώρησιν.

Ἄς εἶναι δέ, ἀδελφοί, εἰς εἴδησίν σας, ὅτι εἰς τοὺς αψοη' (1778) χρόνους ἀπό Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἵμεσθεν εἰς μεγάλην ἀμάθειαν τῶν θείων γραμμάτων, ἐπαρακαλέσαμε δέ ἕναν ἀδελφόν καί ἐδάνεισεν εἰς τήν χώραν μας τήν Καστάνιανην γρόσια χίλια διακόσια πενήντα, μέ συμφωνίαν νά δίνωμεν εἰς τό σχολεῖον, τόν καθ' ἕκαστον. χρόνον, ἑκατόν εἴκοσι πέντε γρόσια διά τόν διδάσκαλον καί εἰς ὅ,τι ἄλλο κάμνει χρεία νά διαβάζουν τά παιδιά τῶν χριστιανῶν χωρίς νά πληρώνουν τίποτε· ὅθεν, ἀδελφοί, πρέπει καί ἡ εὐγενία σας νά δίνεται πάντοτε αὐτά ρκε (125) γρόσια εἰς τάς χεῖρας τοῦ ἐπιτρόπου ἀπό τό κοινόν τῆς χώρας διά νά σωθῇτε, καί νά ἔχουν καί μισθόν ἐκεῖνοι ὅπου ἔκαμαν αὐτό τό μέγαλον καλόν εἰς τήν χώραν μας· καί ἄν τύχη τινάς καί τά ἐμποδίση, ἔχει νά δώσῃ ἀπολογίαν εἰς τόν Κύριον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· τοῦτο καί ὑγιαίνεται ἐν Κυρίῳ, αψοη' ὀκτώβριος· πάντες οἱ κατοικοῦντες τήν χώραν Καστάνιανην ὑποσχόμεθα τά ἄνωθεν γεγραμμένα καί διά τοῦτο ἐδώσαμε καί τό παρόν γράμμα εἰς χεῖρας τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ σχολεῖου καί ἐγώ ὁ ἁμαρτωλός ΚΟΣΜΑΣ σᾶς εὐχομαι.

Ἡ ἐπιστολή τοῦ ἄνωνύμου Β. ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἐν τινι κωμοπόλει, Καστάνιανη τῆς ἐπαρχίας Βελλᾶς, ἀνευρέθη ἀρτίως ἐπιστολή ἰδιόγραφος ὅλως τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ, γεγραμμένη κατὰ τό 1778, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἅγιος, περιοδεύων τήν Ἡπειρον, ἦλθε καί κατὰ τά μέρη αὐτά. Τό ἔγγραφον τοῦτο (...) πέμπομεν ὅπως δημοσιεύσητε ἐν τῷ «Νεολόγῳ» εἰς ἀνάμνησιν τῶν προτέρων ἡμερῶν, ἐν αἷς ἄνθρωποι αὐταπαρνηταί διήρχοντο τάς ἐπαρχίας εὐεργετοῦντες καί λόγῳ καί ἔργῳ. Ὑποσημειοῦμεν δέ ὅτι, καθ' ἃ πληροφορούμεθα, τά χίλια διακόσια πενήντα γρόσια, ἅτινα ὁ ἅγιος ἐπ' εὐλογίαις ἔσπειρεν εἰς τήν χώραν Καστάνιανην, τό μέν ἐκ τῆς αὐξηθείσης τῶν νομισμάτων τιμῆς, τό δέ καί δι' ἀνατοκισμοῦ, ἀνέβησαν εἰς χιλιάδας τινάς (περί τάς τριάκοντα) καί ἐξ αὐτῶν διατηρεῖται ἔτι καί νῦν τό σχολεῖον. Ἐν Ἰωαννίνοις, τήν 28 8βρίου 1868. Β.

I.- Κακοποιήσεις στήν Κόνιτσα καί στό Κεράσοβο τό 1785

Σέ βιβλίο ενός ναοῦ τῆς Σαμαρίνας βρέθηκε χειρόγραφη ἐνθύμησις, κακογραμμένη, ἡ ὁποία μεταγράφηκε καί δημοσιεύθηκε ὡς ἀκολούθως ἀπό τόν Ἀπόστ. Βακαλόπουλο στό περιοδικό «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», τ. 1937 σελ.

462-464. Θεωρῶ ὅτι ἡ ἐνθύμηση αὐτῇ ἐξιστορεῖ τὰ ἐξῆς δύο περιστατικά τοῦ 1785: α) Ὁ ὀπλαρχηγός Τσάτσος ἔκαψε τὰ σεράγια τοῦ παπποῦ καὶ τοῦ θείου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ στήν Κόνιτσα, μετὰ ἀπό ἐπταήμερο ἀποκλεισμό σέ αὐτά τῶν ἐνοίκων του, πολεμήθηκε δέ ἀπό στρατό τοῦ Κούρτ πασᾶ καὶ ἔχασε 113 ἄνδρες του. β) Ὁ ἀστυνόμος τοῦ καζᾶ ἔσπευσε ἀπό τήν Κόνιτσα καὶ ἐκακοποίησε τό Κεράσοβο καὶ 12 κατοίκους του ἐπειδὴ φιλοξένησαν τόν λήσταρχο Μίτικο. Βλ. σχετικῶς στό βιβλίο μου «Ἀπό τήν ἱστορία...» τ. Α' σελ. 307-313.

Θύμησι νὰ ἔχωμε ὄντας ἐβγῆκεν ὁ Ἀλῆ πεης νὰ πηγαίνει στὰ Ἰωάνιν(ν)α καὶ ὁ Τζάτζο στή Κόνιτζα καὶ πρῶτα ἀνίκησεν ὁ Τζάτζο καὶ Ὀγλαοῦ πεης.... εἶχαν μαζογτῇ δυνατά (;)... Ὡστο ἔφαγεν ἑφτά ἡμέρες καλαποῦκι βρασμένο κι' ὄντας ἔφτασε ὁ Χάμουζας καὶ τοὺς ἐπῆρεν προστὰ καὶ τόνη σκότωσαν τοῦ Τζάτζου 113 νομάτους καὶ τότες ἐβγῆκε ὁ Μίτικος ὁ Τζο στὰ χωριά καὶ πάει εἰς τὸ Κιράσοβο καὶ ἐβγῆκε στὲς στρουῦκες καὶ ἔτρωγεν παπάρες καὶ κριάρια καὶ ὁ Κάπας ἔμαθεν ἀπὸ τὴ Κόνιτζα καὶ τὸν κακοφάνηκεν πολὺ σηκώθηκεν στὴ νύκτα καὶ ξημέρωσεν στὸ Κιριάσοβο καὶ ἔκαψε τὸ χωρίο, καὶ σκότωσε δυὸ νομάτους καὶ τζάκωσε δέκα ζουντανοὺς καὶ τοὺς ἐγύμνωσε καὶ τοὺς ἀφῆκεν γυμνοὺς πῶς τοὺς ἔκαμεν ἡ μάνα τους καὶ ὁ Μίτικος πῆρε τὰ πολλὰ του ὀλίγα καὶ κριμίστηκεν καὶ πάει στήν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπέκει... χωρία δὲν ἀφῆκεν στὴ διάβα ἀφάγωτο καὶ τότες ἔκαψαν τοῦ Ζενέλπεη τὰ σαράγια τοῦ πασόπουλου τὰ σαράγια καὶ αὐτοὶ πῆραν τὰ μάτια τους. ἄλλοι πάησαν εἰς τὴν Κολώνια καὶ ἄλλοι στὸν Ἀλῆ πέη· αὐτὰ ἔπαθαν οἱ καϋμένοι πασάδες καὶ οἱ πέηδες.

ΙΑ.- Κατάκτηση Καραμουρατιᾶς καὶ Κόνιτσας ἀπὸ τόν Ἀλή πασά, 1789

Ὁ Παν. Ἀραβαντινός, στό βιβλίο του «Περιγραφή τῆς Ἡπείρου», 1964 τ. Β' σελ. 188 (γράφηκε τό 1866) ἀφηγεῖται ὡς ἐξῆς πῶς ὁ Ἀλῆ πασᾶς κατέκτησε τίς δύο αὐτές περιοχές. Σχετικῶς, βλ. στό βιβλίο μου «Ἀπό τήν ἱστορία...» τ. Β' σελ. 405-407, 55.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, λαβὼν ἤδη παρὰ τοῦ Διβανίου πληρεξουσιότητα εἰς τὸ καθυποτάξαι πᾶσαν κοινότητα τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου καὶ πᾶσαν χώραν ἀτίθασον καὶ ἡμιανεξάρτητον, ἤρξατο ἐκ τῆς ὑποταγῆς τῶν Καραμουρατάτων, διότι ἐκεῖνοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην κατεστάθησαν ἐστία καὶ καταφύγιον παντὸς

ληστοῦ καὶ κακούργου πάσης Ἑπειρωτικῆς χώρας, διὰ τῆς συρροῆς δὲ τῶν τοιούτων ἀδιαλείπτως κατεπονοῦντο καὶ ἀνεξαιρέτως ἀπεγυμνοῦντο οἱ κάτοικοι τῶν ὁμόρων χωρῶν, Κονίτσης, Κολωνίας καὶ Πρεμετῆς. Διασπείρας δὲ κατὰ πρῶτον ὁ Ἀλῆς τὴν διχόνοιαν καὶ ἀλληλομαχίαν μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν τῆς χώρας ἐκείνης, εὐκόλως ἐπετέθη καὶ ἐδάμασε τοὺς ὅλους ἐνοίκους της.

Τούτου γενομένου, μετῆλθε τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κονίτσης τυραννίσκων, οἵτινες διετέλεσαν ὥς καὶ οἱ πρόγονοι αὐτῶν, διὰ τῆς μαχαίρας των βιοῦντες, καὶ οὐδόλως ὑπακούοντες καὶ πτοούμενοι τοὺς περίξ αὐτῶν τοπάρχας, διότι ὑπῆρχον πάντοτε συνασπιζόμενοι πρὸς διατήρησιν τῆς ἡμιανεξαρτησίας των καὶ τῆς ἰσχύος των, ἀλλὰ ὁ Ἀλῆς διὰ τοῦ ὅπλου τῆς ἀλληλομαχίας καθυπέταξε καὶ τὴν χώραν ἐκείνην ἄνευ πολλῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν.

ΙΒ.- Ἀναδοχή χρέους τῆς Φούρκας ἀπὸ τὸν Ἀλή πασά, 1793

Δήλωση τριῶν μπέηδων Κονιτσιωτῶν ἐνώπιον τοῦ ἱεροδίκου Κονίτσης ὅτι τό πρὸς αὐτοὺς χρηματικό χρέος τῶν κατοίκων τῆς Φούρκας τό ἐξόφλησε ὁ Ἀλή πασάς καὶ ὅτι συνεπῶς οἱ Φουρκιωτὲς δέν ὀφείλουν πλέον τό χρέος σέ αὐτούς. Τό ἔγγραφο καί ἡ ἐπίσημη μετάφρασή του δημοσιεύθηκαν ἀπὸ τὸν Χρ. Ἐξαρχο στό βιβλίο του «Ἡ Φούρκα τῆς Ἑπείρου», 1987 σελ. 44, 45. Βλ. καί στό βιβλίο μου «Ἀπὸ τὴν ἱστορία...», τ. Α' 402-403.

Παρουσιασθέντες ἐνώπιον τοῦ ἱεροδίκου Κονίτσης οἱ Ἰσλάμ Μπεηζαντέ Ἀχμέτ Μπέης, Γιακούπ Μπεηζαντέ Σουλεϊμάν Μπέης καὶ Ἰμπραχούμ Μπεηζαντέ Ἰσλάμ Μπέης, κάτοικοι Κονίτσης, ἐδήλωσαν τὰ ἑξῆς: Ἐχοντες εἰς χεῖρας μας ἀπόδειξιν εἰσπράξεως ποσοῦ τινὸς ἄσπρων ἐκ τῶν ραγιαδῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Φούρκας τοῦ καζᾶ Κονίτσης, δηλοῦμεν ὅτι εἰσπράξαμεν εἰς τὸ ἀκέραιον τὸ ποσὸν τοῦτο ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἐξοχωτάτου εὐεργέτου μας Ἀλῆ Πασιᾶ, καὶ ἀπὸ τοῦδε οὐδεμίαν ἀπαίτησιν ἔχομεν ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ ἀναφερθέντος χωρίου, αἱ δὲ ὑπάρχουσαι εἰς χεῖρας μας ἀποδείξεις ἢ ὅσαι πρόκειται νὰ ὑπάρξουν καὶ παρουσιασθοῦν, ἔστωσαν ἄκυροι. Κατόπιν αἰτήσεως τῶν κατοίκων τοῦ ρηθέντος χωρίου, ἐδηλώθησαν καὶ ἐπεκυρώθησαν τὰ ἀνωτέρω ἐνώπιον τοῦ ἱεροδικεῖου Κονίτσης καὶ ἐδόθη ἡ παροῦσα βεβαίωσις εἰς χεῖρας αὐτῶν. Κατὰ τὸν μῆνα Μουχαμέτ τοῦ ἔτους 1208 [Αὔγουστος 1793].

Π.- Στρατεύσιμοι γιά ἐξέγερση τό 1797

Οἱ ὀπλαρχηγοί καί οἱ προεστοί 29 περιοχῶν τῆς Ἡπείρου, τῆς Θεσσαλίας καί τῆς Μακεδονίας τό 1797 ὑπέγραψαν ὑπόμνημα, τό ὁποῖο ἀνέφερε πόσοι ἄνδρες θά μπορούσαν νά στρατευθοῦν πρὸς ἐξέγερση σέ ἐκάστη τῶν περιοχῶν τούτων (συνολικῶς 47.800 ἄνδρες) καί στάλθηκε στήν Γαλλία καί στήν Ρωσία. Τό ἐλληνόγλωσσο κείμενο τοῦ ὑπομνήματος, πού δημοσιεύθηκε στό περιοδικό «Ἴόνιος Ἀνθολογία», τ. 1939 σελ. 271-2, περιέχει παραποιημένα ὀνόματα καί ἀσάφειες λόγῳ διαδοχικῶν μεταφράσεων τοῦ πρωτοτύπου. Περισσότερα βλ. στό βιβλίο μου «Ἀπό τήν ἱστορία...», τ. Α' σελ. 336-8. Γιά τήν ἐπαρχία Κόνιτσας, ἡ μετάφραση ἀναφέρει τά ἐξῆς:

Εἰς τήν περιοχήν τῆς Κονίτσης, διά τό χωρίον Μόλιτσα [Μόλιστα], ἀπέχον 4 ὥρας ἀπό τήν Κόνιτσαν καί τρία ἀπό τά χωρία Φούρκα καί Γύρος [Ζάρος], ὁ ἀρχηγός Νικόλαος Μιχάλης, ὁ ἀνεψιός του Νικόλας καί οἱ προὔχοντες Λάμπρος, γιός τοῦ Σίμου, Ἀδάμης, Πανταζῆς, Ζήσης, Νικόλας, Σωτήρης καί ἄλλοι ἀναλαμβάνουν τήν ὑποχρέωσιν νά δώσουν 4.000 [ἄνδρες].

ΙΔ.- Ὁ καζάς τῆς Κόνιτσας τό 1815

Τό βιβλίο Κοσμᾶ Θεσπρωτοῦ καί Ἀθανασίου Ψαλίδας «Γεωγραφία Ἀλβανίας καί Ἡπείρου», ἐπιμέλεια Ἀθ. Παπαχαρίση, 1964, στήν σελ. 63 περιέχει τίς παρακάτω πληροφορίες τοῦ Ἀθ. Ψαλίδας γιά τόν καζά τῆς Κόνιτσας, ὅπως αὐτές καταγράφηκαν τό 1815 ἀπό τόν μαθητή του Κοσμᾶ Θεσπρωτό.

Ἡ Κόνιτζα, ἐπισκοπὴ τῶν Ἰωαννίνων, συνορεύει νότια μὲ τήν περιοχήν τοῦ Ζαγορίου καὶ μὲ τήν Παλαιὰν Πωγωνιανήν· ἀνατολικὰ μὲ τήν κάτω Μακεδονίαν, ἔχοντας διὰ σύνορον τήν σειρὰν τοῦ Πίνδου· βόρεια δὲ μὲ τήν Κολόνιαν· δυτικὰ μὲ τὸ Νταγκλί. Ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, σχεδόν, περικυκλοῦται μὲ βουνὰ χιονοσκεπέστα, συγκρατούμενα μὲ τὸν Πίνδον. Ἔχει καὶ ἀνάμεσα κοιλάδες καὶ πεδιάδες εὐφόρους εἰς κρασί καὶ γεννήματα. Ἡ Βιῶσα ποταμὸς ποτίζει τὴν πεδιάδα της. Ἡ πόλις Κόνιτζα εἶναι μικρὴ περιέχουσα ὥς 800 σπίτια, κειμένη εἰς τὸ πρὰνές τοῦ βουνοῦ, γεμάτη κρημνούς. Ἔχει καὶ ἓνα παλάτιον τοῦ ἡγεμόνος Ἀλήπασια Τεπελενλῆ ἀξιόλογον, καὶ ἄλλα τινὰ τῶν ἐνοίκων Μπέγην-

δων. Κατοικεῖται ἀπὸ Γραικοὺς χριστιανούς, Τούρκους. Τὰ χωριά της ὁλόγυρα κατοικοῦνται ἀπὸ Γραικοὺς χριστιανούς καὶ Ἀλβανούς. Ἀπέχει δὲ τῶν Ἰωαννίνων ὥρες 12. Ἔχει καὶ ἓν μικρὸν Ἑλληνομουσεῖον, πλὴν ἀμελημένον. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων εἶναι τέκτοντες καλοὶ κατὰ πρᾶξιν χωρὶς μάθησιν. Ἐδῶ ἐβγαίνουν καὶ αἱ καλὲς οὐρδες (τυρὶ ὡσὰν κεφάλια, παχύτατο) ὅπου εἶναι περὶφημες, προϊόν σπάνιον· γίνονται εἰς τὸ χωρίον Δέντζικο καὶ χωρίον Γράμοστη, βλαχοχώρια κείμενα εἰς τὴν σειρὰν τοῦ Πίνδου, πλησίον Κολόνιας. Ἡ ἀτεχνία δὲ κοινῶς καὶ εἰς τούτην τὴν Ἐπαρχίαν κυριεύει, καὶ ἀκολούθως ἡ ἀμάθεια, καὶ ἐπομένως ἡ διχόνοια, μὲ ὅλα τὰ κακὰ ὅπου συνεφέλκει μαζί της.

ΙΕ.- Ὁ Μ. Μπότσαρης πλησίον τῆς Φούρκας τὸ 1820

Μεταξὺ τῶν ὀπλαρχηγῶν πού ἔστειλε ὁ Ἀλή πασάς τὸ 1820 σέ καίριες θέσεις τοῦ πασαλίκιου γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς ἐπερχόμενους ἐναντίον τοῦ σουλτανικούς, ἦταν καὶ ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ὁ ὁποῖος ἐπόπτευε τίς περιοχές Σαμαρίνας, Φούρκας καὶ Ἑπταχωρίου (βλ. στό βιβλίο μου «Ἀπὸ τὴν ἱστορία...», τ. Β' σελ. 248, 250, 265), ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸ παρακάτω σημείωμα γιὰ τὸν Κοζανίτη γιατρό Γ. Σακελλαρίου (δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν Μ. Καλινδέρη στό βιβλίο του «Γραπτὰ μνημεῖα ἀπὸ τὴν Δ. Μακεδονία», 1940 σελ. 54), κατὰ τὸ ὁποῖο αὐτός πηγαίνοντας ἀπὸ τὸ Μπεράτι στήν Κοζάνη συνελήφθη ἀπὸ στρατιῶτες τοῦ Μπότσαρη πλησίον τῆς Σαμαρίνας (πιθανόν κοντά στό Ἑφταχώρι).

Τῷ δὲ 1820 ἔλαβον διαταγὴν νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὸ φρούριον τοῦ Βερατίου καὶ πολεμήσωσι κατὰ τῶν Βασιλικῶν στρατευμάτων· ἂν δ' ὁ Σαλῆς δειλιάσῃ ὡς νέος, νὰ τὸν δέσωσι καὶ πολεμήσωσιν αὐτοὶ μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μουχτάρ. Βλέπων ὁ Σακελλάριος τοιαύτην ἔντονον διαταγὴν καὶ ἡξεύρων τὴν οἰκογένειάν του, ἐστοχάσθη νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλὰ τοὺς δρόμους ὅλους εἶχεν ὁ Ἀλή-πασιας κλεισμένους καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ διαβῇ τις ἄνευ διαταγῆς ἰδιοχείρου του. Προσεποιήθη ὅθεν τὸν παράφρονα καὶ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Μουχτάρπασια, ὧν ἰατρός του ὁ Κωλέτης, ἐβεβαίωσε ὅτι ἐκ δειλίας παρεφρόνησε καὶ τῷ ἐδόθη ἡ ἄδεια ἀναχωρήσεως παρὰ τοῦ Μουχτάρπασια. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο παρὰ τοῦ ἰδίου Ἀλήπασια τὸν συνέλαβον πλησίον τῆς Σαμαρίνης, ὅπου ἦτο στρατὸς τοῦ Μάρκου Μπότζιαρη, πρὸς ὃν διατρίβοντα εἰς Σαμαρίναν τὸν ἀπήγαγον· ἀλλ' ὡς

φίλος τὸν ἀπέλυσεν, ἀφ' οὗ ἐφιλοδώρησε τοὺς συλλαβόντας διὰ νὰ μὴ φανερώσωσι τόσον τὸν δραπέτην Σακελλάριον, ὡς καὶ τὸν ἀπολύσαντα Μπότζιαρην.

ΙΣΤ.- Καταλύματα στρατιωτῶν διωκόντων ληστές, 1836

Διαταγή τοῦ πασᾶ Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας, μέ τήν ὁποία ἀπαγορεύεται πλέον στά στρατιωτικά τμήματα πού καταδιώκουν ληστές νά ἀπαιτοῦν στέγη καὶ τροφή ἀπό κατοίκους χωριῶν, αὐθαιρέτως καὶ χωρίς ἀντίτιμο, καὶ ὀρίζεται τό καταβλητέο ἀντίτιμο τροφῆς ἐνός στρατιώτη καὶ ἐνός ἀλόγου. Δημοσιεύθηκε ἀπό τόν Νικ. Πατσέλη στήν «Ἡπειρωτική Ἑστία», τ. 1969 σελ. 323-324, καθὼς καὶ τ. 1953 σελ. 1028-30, ὅπου ὅμως τό κείμενο ἔχει καὶ λίγες διαφορετικές λέξεις, μερικές τῶν ὁποίων μεταφέρω ἐδῶ. Διορθώνω τήν χρονολογία 1856 σέ 1836, διότι ὁ Ἐμὶν διετέλεσε πασᾶς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας ὄχι τό 1856 ἀλλά τό 1836.

Μουσῆρ Μεχμέτ Ἐμὶν Πασσᾶ, Βαλῆς καὶ Δερβεντὰτ Ναζ
τῶν Σαντζακιῶν Ἰωαννίνων, Δελβίνου, Αὐλώνας καὶ Τρικχάλων.

Καϊμακάμη τοῦ Σαντζακιοῦ Ἀργυροκάστρου ραφ Σουλεϊμάν Βέη, Μουνδύρηδες τῶν εἰς τὸ ἴδιον Σαντζάκι Καζάδων, Ἀζάδες τῶν μεμλικατιῶν, σερκεντήδες καὶ μουαφούζηδες τῶν αὐτόσι μικρῶν ραφ Μαχμοῦτ βέη, Ἰμάμιδες, Μουχτάρηδες καὶ λοιποὶ Μουσουλμάνοι, Προεστῶτες, Μουχπίρηδες καὶ ἐπίλοιποι χριστιανοὶ κάτοικοι τοῦ εἰρημένου Σαντζακιοῦ. Σᾶς γίνεται δῆλον διὰ τῆς παρούσης μου σπουδαίας διαταγῆς ὅτι, ἐπειδὴ καὶ τὸ κραταιὸν Δεβλέτι ἔχει ἀπηγορευμένα καὶ κατηργημένα τὰ κάθε λογῆς ζουλούμια καὶ καταχρήσεις καὶ διατάσσει ἐπανειλημένως τὴν προσπάθειαν ἀπὸ μέρους τῶν μεμούριδων εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἀσφαλείας ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας πάντων τῶν ὑπηκόων τῆς Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος, διὰ τοῦτο ἅμα διωρίσθην εἰς τὴν Διοίκησιν τὴν ἐνταῦθα ἐπληροφορήθην ὅτι τὰ μουαφουζοῦ ἀσκέρια, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τῶν σερκεντήδων, ἀκολουθοῦν πράξεις ἐναντίας εἰς τὴν βασιλικὴν θέλησιν, ὥστε, περιφερόμενοι εἰς τὰ χωρία πρὸς διατήρησιν τῆς ἀσφαλείας τῶν κατοίκων καὶ πρὸς καταδίωξιν τῶν ληστῶν καὶ κακούργων, τολμοῦν μὲ βίαν νὰ ἐμβαίνουν εἰς τὰς οἰκίας τῶν κατοίκων χριστιανῶν, νὰ κονεύουν καὶ ἀναπαύονται, νὰ τρώγουν καὶ